

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

20 JANUARI 1971

56e JAARGANG

No. 2781

Conjunctuur-voorspelling

In de tweede week van januari jl. hebben de ministers Witteveen en Nelissen in een nota aan de Tweede Kamer medegedeeld dat recentelijk materiaal beschikbaar is gekomen dat wijst op een verdergaande verslechtering van het economische beeld in 1971. Met name zal het tekort op de betalingsbalans nog groter en de loon- en prijsstijging nog hoger zijn dan aanvankelijk werd verwacht. Dr. J. Zijlstra verklaarde in een TV-interview op 29 december jl.: „De economische spanningen zijn zó hoog opgelopen, dat naar mijn stellige overtuiging de ontknoping in 1971 komt”. In zijn traditionele nieuwjaarsartikel in *ESB* van 6 januari jl. concludeert Drs. G. Brouwers dat 1971 een goede kans maakt om te worden uitverkoren tot een jaar waarin de conjunctuur een breuk zal vertonen. Al met al redenen genoeg om te verwachten dat de economische ontwikkeling de komende maanden in het middelpunt van de belangstelling zal staan.

Wie deze ontwikkeling op de voet wil volgen, kan terecht bij de vele traditionele statistische gegevens die regelmatig over de economische situatie worden gepubliceerd. Deze vertonen echter twee nadelen: allereerst de onvermijdelijke vertraging waarmee ze beschikbaar komen en voorts het feit dat onvoldoende aandacht kan worden geschonken aan factoren van psychologische aard. Nu hebben zowel het Institut für Wirtschaftsforschung te München als het Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques te Parijs in het begin van de jaren '50 een methode van onderzoek ontwikkeld die in belangrijke mate aan deze nadelen tegemoet komt. Deze zgn. *conjunctuurtestmethode* is gebaseerd op vragenlijsten die maandelijks door de deelnemende ondernemers zelf moeten worden ingevuld. Hierin wordt onder meer gevraagd naar ontwikkelings-tendenties van de orderpositie t.o.v. de voorafgaande maand (uitgedrukt in aantal maanden werk), de orderontvangst, de bedrijvigheid, alsmede een beoordeling én van de ge-

noemde tendenties én van de voorraden gereed produkt en/of de openstaande orderportefeuille. Het antwoord op de vragen betreffende de ontwikkelingstendenties is beperkt tot: een stijging, een gelijkblijven dan wel een daling, betreffende de beoordelingen tot: groot, normaal of klein. Door geraffineerde vraagstelling worden bij de beoordelingsvragen de seizoeninvloeden zo goed mogelijk geëlimineerd. Bij de verwerking van de antwoorden worden deze gewogen naar belangrijkheid van de onderneming; van de gezamenlijk gewogen antwoorden wordt bepaald welk percentage betrekking heeft op een stijging, een gelijkblijven dan wel een daling (resp. groot, normaal of klein). De resultaten worden door middel van staafdiagrammen in beeld gebracht.

In januari 1954 heeft het CBS met deze conjunctuurtestmethode een begin gemaakt. Sinds 1962 omvat het onderzoek een zodanig aantal ondernemingen en bedrijfstakken dat de resultaten representatief geacht mogen worden voor de gehele industrie. In dat jaar is het CBS dan ook overgegaan tot een maandelijkse publikatie van de zgn. „Conjunctuurtest”. Hierin zijn opgenomen de ontwikkelingstendenties en beoordelingen voor de industrie in haar geheel, alsmede onderverdeeld naar de sectoren consumptie-, investerings- en overige goederen, en de burgerlijke en utiliteitsbouw.

Wanneer we nu allereerst de orderpositie van de industrie beschouwen, dan blijkt deze van april tot en met november 1970 op hoog niveau gestabiliseerd te zijn. Ook de conjunctuurspiegel voor de industrie in zijn geheel vertoont in 1970 in het algemeen geen ongunstige aspecten. Zowel de ontwikkelingstendenties als de beoordelingen daarvan zijn gunstig. Alleen de voorraden gereed produkt blijken sinds augustus jl. door 25 à 30% van de ondernemers als (te) groot te worden ervaren, een ontwikkeling die zich binnen de sector consumptiegoederen blijkt af te spelen en die ongeveer een verdubbeling betekent van het betreffende percentage in de daaraan voorafgaande maanden van 1970. Zijn de beoordelingsantwoorden zo goed mogelijk van seizoeninvloeden ontdaan, niet echter de ontwikkelings-tendenties. Vergelijking met de overeenkomstige perioden in 1969 leidt evenwel ook tot de conclusie dat de conjunctuurspiegel voor de industrie in 1970 geen ongunstige aspecten vertoont. M.a.w. de in de aanvang gememoreerde

Inhoud

R. de Boer:
 Conjunctuurvoorspelling 49

Drs. W. Siddré:
 Geanticiperde inflaties 51

Prof. Dr. H. J. Frietema:
 „Staatshuishoudkunde” over land-
 bouwpolitiek 52

Drs. J. Bulte:
 Gediversificeerde ondernemingen
 en de Wet op de jaarrekening 59

Maatschappijspiegel 65

Au courant 66

Geld- en kapitaalmarkt 67

Boekennieuws 69

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
 R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
 P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
 A. de Wit

Redacteur-secretaris: P. A. de Ruiter

Adjunct redacteur-secretaris:
 J. van der Burg

Economisch-Statistische Berichten

Uitgave van de Stichting Het Nederlands
 Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
 Rotterdam-3016;

kopij voor de redactie:
 postbus 4224. Telefoon:
 (010) 14 55.11, toestel 3701. Bij
 adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
 meesturen.

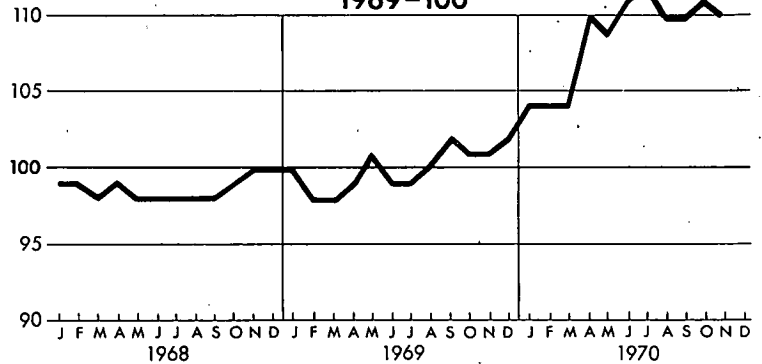
Kopij voor de redactie: in tweevoud,
 getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar,
 studenten f. 31,20, franco per post voor
 Nederland, België, Luxemburg, overzeese
 rijkdelen (zeepost).
 Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen
 kunnen ingaan op elke gewenste datum,
 maar slechts worden beëindigd per
 ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope
 NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
 Koninklijk plein 6, Brussel,
 postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
 H.A.M. Roelants, Lange Haven 141,
 Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

orderpositie nederlandse industrie in aantal maanden werk, 1969=100

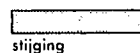
Industrie: sectoren consumptiegoederen, investeringsgoederen, overige goederen

	ontwikkeling ten opzichte van de voorafgaande maand				beoordeling		
	bedrijvigheid	orderontvangst		voorraad	orderontvangst	openstaande orders	
		uit het binnenland	uit het buitenland (excl. timmerfabrieken)	aanverocht product (aan het einde der maand)		(aan het einde der maand)	
1969 jan							
feb							
mrz							
apr							
mei							
juni							
juli							
aug							
sept							
okt							
nov							
dec							
1970 jan							
feb							
mrz							
apr							
mei							
juni							
juli							
aug							
sept							
okt							
nov							
dec							

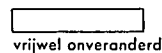
0 25 50 75 100% der in het onderzoek opgenomen ondernemingen

LEGENDA

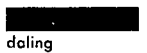
ontwikkeling

stijging

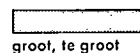

vrijwel onveranderd

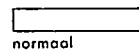

daling

beoordeling

groot, te groot

normaal

klein, te klein

sombere voorspellingen kondigen zich tot nu toe nog niet aan in de ontwikkeling van de in de conjunctuurtest opgenomen grootheden.

Nu zijn de recente sombere voorspellingen niet als donderslag bij heldere hemel gekomen. Al in juli van het vorige jaar heeft Minister Witteveen gewezen op de noodzaak tot bijsturing in '71; gedurende de zomermaanden verscheen een wassende stroom in mineur gestelde publikaties over dezelfde materie, culminerend in de Troonrede die een aantal bijsturingsmaatregelen aankondigde. Confrontatie van deze sombere voorspellingen van oudere datum met de ontwikkeling uit die periode en later, zoals weergegeven in de conjunctuurtest, leidt tot de conclusie dat deze geen negatieve invloed hebben uitgeoefend. Blijkbaar geen self-fulfilling prophecy. Gelukkig maar, al had enige invloed wel een bijdrage kunnen leveren tot de tempering van de hoog opgelopen spanningen.

R. de Boer

Bronnen: „Maandschrift”, januari 1962, en „Conjunctuurtest”, december 1970, beide uitgaven CBS.

De schrijver is verbonden aan de afdeling Macro-Economisch Onderzoek van het Nederlands Economisch Instituut.

Geanticipeerde inflaties

Sir John Hicks, Emeritus Professor of Political Economy, heeft onlangs zijn argumenten tegen blijvende en geheel voorziene prijsstijgingen geboekstaafd. Misschien zijn deze tegenargumenten niet nieuw maar het genuanceerde betoog van Hicks is voldoende interessant om hier gerapporteerd te worden. Voor alle details moet ik U echter naar de publikatie zelf verwijzen¹. „Geanticipeerde inflaties” zijn prijsstijgingen waaraan grote groepen uit de samenleving zich in hun economisch gedrag hebben kunnen aanpassen. Hicks blijkt, na ampele overwegingen, doorslaggevend bezwaren tegen geheel voorziene inflaties te hebben. Als geanticipeerde inflaties de toets der kritiek niet kunnen doorstaan, dan zal hij a fortiori niet-geanticipeerde inflaties afwijzen.

De wenselijkheid van een constant prijsniveau wordt veelal gepropageerd omdat er bij een variabel prijsniveau een gebrek aan vertrouwen in geld zou kunnen ontstaan. Dit vertrouwen is gewenst om het afsluiten van intertemporele contracten in nominaal gefixeerde bedragen te vereenvoudigen. Hicks beschouwt dit echter niet als een voldoende argument voor een constant prijsniveau. Eerder een argument voor stabiliteit van de inflatievoet. Immers als men er zeker van kan zijn dat de prijzen jaarlijks met zeg 3% stijgen dan zal men daarmee rekening kunnen houden in de af te sluiten contracten.

Heeft een door iedereen volledig geanticipeerde inflatievoet invloed op de werking van een economie? Als alle prijzen van goederen en diensten, inclusief de rentestand, met een constant percentage per jaar stijgen, bijv. met 10%, heeft een dergelijke inflatie dan nog reële effecten op de allocatie? In deze extreme, nog academische situatie is er slechts een beperkt aantal argumenten tegen een dergelijke inflatie te bedenken. Zo wordt er beweerd dat geld zijn functie als „store of value” dreigt te verliezen. Reële kasvoorraden worden in deze gedachtengang als goederen beschouwd die zelf nuttigheden opleveren. Zij worden model-

matig verwerkt in de nutsfuncties van economische subjecten naast de meer gebruikelijke variabelen als hoeveelheden consumptiegoederen en vrije tijd. Zij creëren „convenience and security”. Men moet voor deze kasvoorraden substituten zoeken als zij door prijsstijgingen uitgehold dreigen te worden. Dit kost tijd en moeite. Hicks is er niet van overtuigd of de geduchte Milton Friedman zich zo druk moet maken over deze (reële) allocatie-effecten: „it does not strike one as a compelling reason for preferring inflation at 3 percent per annum to inflation at 5 percent per annum”. Zolang er nog geen sprake is van een „flight from the currency” kan men volgens Hicks deze allocatie-effecten wel verwaarlozen.

Een belangrijker, aan het voorgaande verwant, argument tegen geanticipeerde inflaties vindt hij de gevolgen van de nog bestaande schizofrenie over inflatie: ondernemers zijn in hun investeringsgedrag „inflation-minded”, maar in andere sectoren handelt men alsof het prijsniveau constant in de tijd blijft (de fiscale „winsten” van de accountant zijn vaak geen echte winsten; de boeten door rechtbanken opgelegd en de compensaties die uitgekeerd worden verliezen hun bedoelde reële effecten zolang zij niet continu aangepast worden aan de prijsstijgingen). Iedereen verwacht inflatie, maar niet iedereen houdt rekening met deze verwachting. De reële allocatie-effecten die zouden ontstaan als deze zaken steeds recht getrokken moeten worden, zijn volgens Hicks een „serious waste of time and

energy” en belangrijker dan de verminderde „convenience and security” voortvloeiend uit te kleine kasvoorraden.

Het belangrijkste argument tegen volledig geanticipeerde inflaties zoekt Hicks elders. Hij wijst erop dat op de meeste markten de prijzen niet blindelings tot stand komen via de vrije krachten van vraag en aanbod, maar door bewuste prijszetting. Hij noemt hierbij speciaal de arbeidsmarkt. Bij een continue inflatie moeten deze prijzen steeds opnieuw gezet worden. Dit impliceert een „direct economic loss and (very often) loss of temper as well”. Zelfs dit argument tegen volledig geanticipeerde inflaties is, ook volgens Hicks, niet voldoende tegen bescheiden, voorziene prijsstijgingen van 2 à 3 procent per jaar. Loon- en prijsstijgingen van deze orde van grootte vergemakkelijken de allocatieprocessen. Deze processen zijn immers gebaseerd op veranderingen in de relatieve lonen en de relatieve prijzen. De voor de reallocatie benodigde veranderingen in de relatieve lonen en prijzen kunnen alleen plaatsvinden bij een langzaam stijgend algemeen loon- en prijsniveau. Als motivering hiervoor wordt vaak gewezen op loon- en prijsstarheid naar beneden, veroorzaakt doordat zuiver nominale salarisverhogingen als een statusverbetering worden opgevat.

Maar is het argument van „loss of time and temper in the continual revision of institutional and quasi institutional arrangements” wél voldoende steekhoudend tegen geanticipeerde inflaties van 4 à 5% per jaar? Mijns inziens zijn er genoeg onderhandelaars die het onderhandelen op zich leuk vinden. Zouden vertegenwoordigers van belangenorganisaties zo graag andere dingen willen doen? Is strijd om het handhaven of vergroten van de reële inkomensclaims niet een positief te waarderen aspect van deze samenleving? Met deze laatste vraag komen wij echter terecht bij één van de mogelijke oorzaken van niet-geanticipeerde inflatie, waaraan hier voorbijgegaan wordt.

¹ *Expected Inflation*, „The Three Banks Review”, september 1970. Standnummer NEH-bibliotheek: P 2297.

W. Sidré

„Staathuishoudkunde” over landbouwpolitiek

PROF. DR. H. J. FRIETEMA*

Het bestuur van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde heeft op vier personen, waarvan twee een naam hebben als landbouweconomist, een beroep gedaan om te preadviseren over *Welke zijn de hoofdlijnen voor een EEG-landbouwbeleid die beantwoorden aan de wenselijk geachte economische en sociale doelstellingen van de landbouwsector zelf en voor de EEG als geheel en die zo goed mogelijk passen in mondiaal verband?*

De onderling afgesproken taakverdeling heeft er toe geleid dat *Drs. M. J. 't Hooft-Welvaars* zich geconcentreerd heeft op het mondiale aspect van de problematiek, waar tegenover *Prof. Dr. J. Horryng* het als zijn taak heeft gezien „het gemeenschappelijk landbouwbeleid, zoals het nu bestaat en zoals het zou worden als de aanhangige voorstellen worden uitgevoerd, te beoordelen, waarbij de zaak mede is bekeken vanuit de optiek van de uitbreiding van de Gemeenschappelijke Markt”. *Prof. Drs. S. L. Louwes* heeft niet alleen de totstandkoming van het EEG-beleid en de instrumenten van de landbouwpolitiek beschreven, maar heeft bovendien een „proeve voor een landbouwpolitiek op lange termijn” aangeboden. *Ir. M. G. Wagenaar Hummelinck* benaderde de gevoerde landbouwpolitiek vanuit de gezichtshoek van het bedrijfsleven, dat betrekking heeft op de handel in en de verwerking van landbouwprodukten en landbouwbedrijfsbenodigdheden.

De ondertoon van alle vier preadviezen is uitgesproken kritisch. De meest fundamentele kritiek op de landbouwpolitiek, waaraan de naam van Dr. Mansholt zozeer is verbonden, kwam van Horryng. In Utrecht, tijdens de jaarvergadering van de Vereniging waar de preadviezen werden besproken, bleek Mansholt zelf de uitdaging van de vier preadviseurs te hebben aanvaard; hij was gedurende de lange zitting persoonlijk aanwezig en speelde zelfs in deze bijeenkomst van economen de hoofdrol. Hierop kom ik terug. Het is zaak eerst de strekking van de vier preadviezen, die samen niet minder dan 239 bladzijden druks in beslag nemen, zo goed mogelijk beknopt weer te geven.

Het preadvies van mevrouw 't Hooft-Welvaars

Mevrouw 't Hooft verwijt Dr. Mansholt, maar misschien meer nog de Raad van Ministers, dat te weinig reke-

ning is en wordt gehouden met de eisen die aan een internationale arbeidsverdeling op de basis van feitelijke en potentiële kostprijsverschillen inherent zijn en in het bijzonder met de belangen van ontwikkelingslanden. Onze grote Tinbergen is hiervoor al jarenlang de woordvoerder geweest en is dit nog. Mevrouw 't Hooft heeft Tinbergen echter aangevuld met een kwantitatieve toepassing van zijn theorie op agrarisch gebied; zij heeft met name de vraag gesteld en ten dele beantwoord in hoeverre de ontwikkelde „vrije” landen hun landbouwproductie zouden behoren in te krimpen, opdat niet alleen een verloren gegaan marktevenwicht zou worden hersteld, maar ook opdat ontwikkelingslanden grotere mogelijkheden en perspectieven zouden worden geboden. Voor een dergelijke benadering is alles te zeggen, vooral omdat de overgrote meerderheid van de bevolking van ontwikkelingslanden haar bestaan in de landbouw vindt en omdat de uitvoer van dit deel van de wereld overwegend uit landbouwprodukten bestaat. Bovendien mag worden aangenomen dat de kostprijzen van de tropische produkten relatief te laag zijn.

Aan de andere kant is daar uiteraard de realiteit dat het hemd nu eenmaal als regel nader is dan de rok. Toen het preadvies van mevrouw 't Hooft werd verdedigd, meldden de dagbladen dat getracht werd de textielindustrie in de Verenigde Staten met handelspolitieke middelen te beschermen tegen de scherpe concurrentie van Japan dat kennelijk goedkoper kan produceren.

Mevrouw 't Hooft signaleert terecht dat de wereldmarkt voor landbouwprodukten elke rationele functie mist, doordat een groot deel van de in- en uitvoer een gevolg is van een nationaal landbouwbeleid. Men exporteert „overschotten” tegen dumping-prijzen, zodat een chaos zou worden geschapen als men de land-

* Ten gevolge van een lichte ongesteldheid van de schrijver is vertraging ontstaan bij de samenstelling van dit commentaar, waaraan mejuffrouw Dr. F. Terlouw haar zeer gewaardeerde medewerking heeft verleend.

bouwbescherming zou afschaffen. Bovendien wijst zij er op dat de internationale goederenovereenkomsten onvolledig en inefficiënt zijn, o.a. doordat zij de importlanden geen enkele verplichting opleggen hun eigen produktieomvang te beperken. Mevrouw 't Hooft meent voorts dat de voedselhulp, die nationaal en internationaal wordt verleend, de landbouwproduktie in de ontvangende landen remt; zij pleit er voor de produktie in ontwikkelingslanden te stimuleren.

De huidige landbouwpolitiek, die uitsluitend uitgaat van het nationale belang, leidt tot excessen; een typerende illustratie acht mevrouw 't Hooft de vaststelling van de garantieprijs voor suiker (blz. 3). Daarom bepleit zij een internationale coördinatie op landbouwpolitiek gebied en meer doeltreffende internationale goederenovereenkomsten.

Terzake van de internationale arbeidsverdeling heeft mevrouw 't Hooft een poging gedaan een concreet antwoord te geven op de vraag hoeveel de landbouwproduktie zou behoren te worden ingekrompen opdat niet alleen een marktevenwicht zou worden hersteld, maar „ruimte” zou worden gecreëerd ten behoeve van ontwikkelingslanden. Haar methodiek — waarvan de uitgangspunten werden besproken met drie hoogleraren van de V.U. en waarbij studenten werden ingeschakeld bij de uitwerking — noemt zij uitdrukkelijk onvolkomen; zij hoopt echter dat grote internationale organisaties een dergelijk onderzoek ter hand zullen nemen. De conclusies van de berekeningen komen neer op een rigoureuze inkrimping van de EEG-produktie van bijv. tarwe (broodgraan) en suiker. De suikerproduktie zou met 20% behoren te worden verminderd. Overigens is mevrouw 't Hooft van mening dat een forse produktiebeperking in de Europese Gemeenschap ook noodzakelijk zal blijken, ingeval het Plan-Mansholt wordt uitgevoerd; zij betwijfelt namelijk of de produktie bij een vergrote bedrijfsomvang zal afnemen en of het uit de produktie nemen van 5 mln. ha effect zal hebben, gezien de voor de hand liggende verwachting dat de lidstaten geneigd zullen zijn de minst rendabele grond aan de produktie te onttrekken.

Het preadvies van Prof. Drs. S. L. Louwes

Het preadvies van mijn opvolger aan de Nederlandse Economische Hogeschool is niet alleen te lang, maar ook te weinig uitgebalanceerd. Erkend moet echter worden dat Louwes een omvangrijke opdracht had; van hem werd een analyse van verschillende vraagstukken verwacht. Bovendien bevat zijn studie waardevol documentatiemateriaal. Een positieve bijdrage is stellig dat Louwes in zijn preadvies de instrumenten van landbouwpolitiek systematisch heeft gegroepeerd en op hun effect geanalyseerd. Ik vind het echter een ommissie dat Louwes verzuimd heeft de pro en cons van diverse „stelsels” tegenover elkaar te plaatsen, waarbij ik met name denk aan het vraagstuk van de verhoging van het prijspeil versus het „deficiency-systeem”.

Het meest belangwekkende van het preadvies van Louwes acht ik de laatste hoofdstukken, waarin hij na een analyse van de ontwikkeling van vraag en aanbod tot 1985 concludeert dat voor „de” landbouw niet een gelijke groeiomvang is weggelegd als voor de niet-agrarische bedrijvigheid, waarvoor groeipercen-tages van 200 à 250 worden aangenomen. Daar in een

overschotsituatie prijsstijgingen niet passen, moet handhaving of verbetering van de inkomenspositie komen uit kostenbesparingen en produktiviteitstoename.

Met Mansholt is Louwes van mening dat structuurverbeteringen dringend geboden zijn. Hij accentueert en verduidelijkt het onderscheid tussen de bedrijven, waarvoor structuurproblemen bestaan en die bij afvloeiing van „wijkers” kans hebben op vergroting, en bedrijven, waarbij „alleen maar” sprake is van inkomensproblemen omdat de boer een te klein bedrijf exploiteert. De armoede op deze dwergbedrijfjes kan echter niet met landbouwpolitieke instrumenten worden bestreden; hier behoort sociale bijstand te worden verleend. Louwes is er allerm minst van overtuigd dat bij een structuurverbetering à la het Plan-Mansholt niet een (nog grotere) overproduktie zou ontstaan.

Bij het noemen van de beleidsinstrumenten verklaart Louwes (blz. 120/121), dat de toepassingsmogelijkheden van het stelsel van de inkomstenstoeslagen zeer beperkt zijn. Toch bepleit hij (op blz. 150/151) een veel ruimere toepassing daarvan. Ik had trouwens ook graag gezien dat Louwes duidelijk had gemaakt dat er inkomstenstoeslagen bestaan, die „geen ongewenste neven-effecten t.a.v. de produktieomvang hebben”, ook al omdat Mansholt zelf deze nauwelijks ziet; de kleine boer blijft boer, aldus Mansholt, zolang hij daarin een middel van bestaan vindt, hoe ook zijn rentabiliteitsrekening er uit ziet. Louwes acht (blz. 149) het „onbevredigend voor een econoom dat men het prijspeil op een niveau laat, waar het door een aantal ad-hoc maatregelen in het verleden is beland, zonder zich af te vragen of dit wel het juiste peil is”.

Ik heb mij afgevraagd op grond van welke overwegingen Louwes meent te mogen stellen (blz. 134) dat „er een groot gevaar bestaat dat de gehele bedrijfsvergroting (van het Plan-Mansholt) zal stranden op de te hoge grondprijzen”. Deze hoge grondprijzen moeten toch worden toegeschreven aan een vergaande intensivering van de produktie? Louwes meent (blz. 153) dat „men met het goedkoper maken van de grond veel meer kans heeft een marktconforme produktie teweeg te brengen dan met het goedkoper maken van kapitaal via rentesubsidies”. In de discussie verduidelijkte hij dat z.i. bij lagere grondprijzen een extensivering van het grondgebruik zal plaatsvinden, een veronderstelling die door anderen ten zeerste werd betwijfeld.

Vermeldenswaard acht ik tenslotte dat Louwes in de inleiding tot zijn positieve suggestie opmerkt: „De eerste vraag is die welke doeleinden de Overheid zich bij het voeren van haar beleid stelt” (blz. 130). Dit lijkt mij logisch, maar juist daarom lijkt het mij onlogisch dat Louwes wat de aanduiding van deze doeleinden betreft meende te mogen volstaan met een uitvoerig citaat uit een geschrift van een zekere Dr. Kelbling over de doelstelling van de landbouwpolitiek in West-Duitsland. Op grond van diens analyse concludeert Louwes (op blz. 131) dat „de Overheid er niet toe kan komen tot een duidelijk zich op lange termijn vast te leggen, maar de neiging heeft alle problemen ad hoc en via 'Trial and Error'-methoden op te lossen”.

Als conclusie stelt Louwes (op blz. 151): „In het voorgaande is een samenstel van instrumenten ontwikkeld, dat in grote lijnen aansluit bij de door de Commissie gedane voorstellen, alleen met enkele instrumenten aangevuld, om beter met de onzekere

kanten van het voorgestelde aanpassingsproces rekening te kunnen houden". In zijn laatste stelling formuleert Louwes zijn conclusies aldus:

„Het in het zgn. Mansholtplan opgenomen pakket maatregelen biedt in principe uitzicht op een oplossing van het structuurprobleem. . . . Het beschikbaar hebben van aanvullende middelen in de vorm van directe inkomenssubsidies, gecombineerd met directe produktiebeperkende maatregelen is noodzakelijk om in de toekomst, indien nodig, dit proces bij te sturen. Een politiek gericht op de verlaging van de prijzen van voor agrarische aanwending gebruikte grond zal het vereiste structuur-aanpassingsproces kunnen bevorderen.”

Het „plan-Mansholt”

Voor een beter begrip van de door de preadviseurs geleverde kritiek op het „plan-Mansholt” meen ik goed te doen hier een beknopte weergave in te lassen van de voorstellen, die de Europese Commissie twee jaar geleden aan de Raad heeft voorgelegd en die als „het plan-Mansholt” plegen te worden aangeduid. Kenmerkend voor de ingewikkeldheid van „het landbouwvraagstuk” (en voor de besluitvormingsprocedure!) is dat deze voorstellen nog steeds in behandeling zijn.

Ter vergroting van het agrarisch inkomen heeft de Europese Commissie op goede gronden „gekozen” voor een kunstmatig verhoogd prijspeil, in plaats van het zgn. stelsel van de directe inkomstenstoelagen, waarbij de verschillen tussen de (gemiddelde) kostprijzen en de feitelijke marktprijzen rechtstreeks worden uitbetaald. De gewenste verhoging van het prijspeil wordt nu met behulp van heffingen aan de buitengrens gerealiseerd; er is (nog) een invoersaldo aan landbouwprodukten in de EEG.

Dit stelsel nu heeft niet alleen de nodige aanpassing van de landbouwproductie aan de vraag belemmerd, maar bovendien moesten steeds meer produkten uit de markt worden genomen om het gestelde prijsniveau op peil te houden. En tenslotte deed men in Brussel de ervaring op dat de inkomsten van het Landbouwfonds, voornamelijk bestaande uit de heffingen aan de buitengrens, niet toereikend bleken voor de steeds omvangrijker restituties bij uitvoer en de verliezen op de uit de markt genomen landbouwprodukten. Blijkens opgaven van de Europese Commissie zelf zijn niet alleen de absolute bedragen enorm, maar is vooral ook de stijging onrustbarend. Voor het jaar 1970 rekent de Commissie op een bedrag van vrijwel anderhalf miljard rekeneenheden.

Het Mansholt-plan wil nu het hoofdelement verleggen naar een zeer actief factorbeleid, aangevuld met een efficiencybeleid, via een directe ondersteuning van de bedrijfsvergroting. Bovendien stelt het voor 5 mln. ha landbouwgrond een andere bestemming te geven. De Commissie verwacht kennelijk dat de prijs in het agrarisch produktieproces weer een rol van betekenis zal kunnen spelen, als de structuurhervorming haar beslag zal hebben gekregen.

Aldus ongeveer de strekking van het (zeer omvangrijke) *Memorandum inzake de hervorming van de landbouw in de Europese Gemeenschap*.

Het preadvies van Prof. Dr. J. Horring

Terecht begint Horring zijn preadvies met een pluim

te zetten op de hoed van de man, wiens beleid hij scherp bekritiseert: „Het is geen eenvoudige zaak om een aantal landen met zeer uiteenlopende stelsels van nationaal landbouwbeleid en daarbij grote verschillen in peil en verhouding van de prijzen van landbouwprodukten in het gareel van een gemeenschappelijk landbouwbeleid te brengen. Dat dit binnen de voorgeschreven termijn voor een groot deel is gelukt is een politieke prestatie van de eerste rang, waarvoor een eresaluut aan de centrale figuur in dit proces op zijn plaats is.” Opmerkelijk is trouwens ook dat Horring zijn kritiek zelf relativeert:

„Ondertussen is het niet alles goud wat er aan het gemeenschappelijk landbouwbeleid blinkt. Niet weinig zijn zelfs van mening dat het alleen maar klatergoud is, dat als waardeloos terzijde moet worden geworpen. Deze mening ben ik niet toegeedaan. Wel ben ik van oordeel dat er heel wat onzuiverheden in het werkstuk zijn terechtgekomen.”

„Voor het op aanvaardbare wijze functioneren van één gemeenschappelijke markt met vrij verkeer binnen het kader van uniforme markt- en prijsregelingen”, aldus Horring, „is het nodig te verhinderen dat de mededinging wordt vervalst. . . . Bij de landbouw zijn het vooral de in art. 92 genoemde steunmaatregelen van Staten of in welke vorm ook met staatsmiddelen bekostigd” welke op grote schaal vervalsingen teweegbrengen. . . . Om enige orde op zaken te stellen heeft de Commissie in 1966. . . . een nota ingediend. . . . die ten doel had nader te concretiseren welke steunmaatregelen zonder nader onderzoek enerzijds toelaatbaar en anderzijds verboden zouden zijn, terwijl die valde in een derde groep aan afzonderlijke toetsing van de Commissie onderworpen zouden zijn. Deze belangrijke zaak is nog steeds niet afgehandeld.

Naarmate de markt- en prijspolitiek meer en meer gemeenschappelijk is geworden en dus de nationale regeringen op dit terrein weinig of geen zelfstandige maatregelen kunnen nemen, is de activiteit van de nationale regeringen in omvang en diversiteit op het terrein van de steunmaatregelen sterk toegenomen. Volgens mededeling van de Commissie zou in 1960 door de Lid-staten voor dit doel 850 milj. r.e. zijn uitgegeven, terwijl in 1967 dit was opgelopen tot 1900 milj. r.e. met inbegrip van de 80 milj. r.e. uit het oriëntatiefonds. Vele van deze steunmaatregelen liggen op het terrein dat tegenwoordig gewoonlijk als structuurbeleid wordt aangeduid.”

Wat de methodiek van het kunstmatig verhoogd prijspeil betreft, dus van het stelsel van invoerheffingen aan de buitengrens en van restituties daarvan bij uitvoer, stelt Horring vast dat dit uiteraard op weerstanden is gestuit in GATT-verband. Aanvankelijk werd verwacht dat de inkomsten van het Landbouwfonds, die grotendeels uit deze invoerheffingen bestaan, voldoende zouden blijken om hiermee de uitgaven te bestrijden van de restituties bij uitvoer en van de „interventies” op de „binnenlandse” markt die nodig zouden zijn om het gewenste en toegezegde prijspeil te handhaven.

„De omvang van de uitvoerrestituties blijken in vele gevallen weinig meer te maken te hebben met de teruggave van de invoerheffing op de in het produkt geïncorporeerde grondstof. Maatstaf is het verschil tussen het vastgestelde binnenlands prijspeil en de netto-uitvoerprijs. . . . Evenals er voor de binnenlandse markt interventieprijzen worden vastgesteld waarbeneden markt wordt verkocht, lijkt het mij noodzakelijk minimum-exportprijzen te bepalen waarbeneden niet wordt uitgevoerd. . . . Het lijkt mij volkomen onjuist een prijsstelsel te gebruiken, waarbij, zolang fysieke afzetmogelijkheden bestaan, een verliesgevende export automatisch in stand wordt gehouden.”

Ten aanzien van de interventies (het uit de markt nemen van een deel van de produktie) memoreert

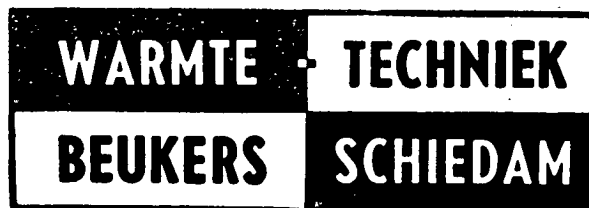
Horring gegevens, die aan EEG-bronnen zijn ontleend. In 1967/68 werd aan interventies voor 407,1 mln. r.e. uitgegeven, welk bedrag in 1968/1969 was gestegen tot 778 mln; in het eerste halfjaar van 1970 werd een uitgave verwacht van 1.497 mln. r.e. De stijging van de uitgaven voor dit ene doel zijn symptomen van een overmatige toeneming van de produktie, aldus Horrington, die stelling neemt tegen de opvatting, die in landbouwkringen nogal eens wordt verkondigd, dat deze een autonoom karakter zou hebben. „Een vergelijking met Denemarken kan degenen, die geloof hechten aan het sprookje van de autonome produktiestijging, uit de droom helpen”, meent Horrington, die geneigd is met de conclusie te volstaan dat „wij nu eenmaal met de gebakken peren zitten”, ware het niet dat „de onjuiste maatregelen, in het verleden genomen, grote kans lopen te worden gecontinueerd of zelfs nog te worden versterkt, zodat het alle zin heeft de volle aandacht er op te vestigen”.

Horrington zoekt de oorzaak van de onevenwichtige marktpositie zowel in te hoog vastgestelde prijzen, als in een vrijgeevige subsidiepolitiek, die tot een vergroting van de produktiecapaciteit van de landbouwbedrijven leiden. Met name de toeneming van de opbrengstverhogende produktiemiddelen (in het bijzonder van veevoer, kunstmest en bestrijdingsmiddelen) acht hij van de grootste betekenis. Het effect hiervan komt volgens Horrington overeen met een areaalvergroting van 7,5 mln. hectare landbouwgrond. Hierbij komt nog de grondverbetering, die onder het hoofd „structuur-politiek” zwaar (naar schatting met acht miljard gulden) is gesubsidiëerd, hetgeen neerkomt op een vergroting van het landbouwareaal met nog eens 5 mln. ha, evenveel als Mansholt aan de landbouwproduktie wil onttrekken. De sterk verhoogde imput is krachtig bevorderd door het hoge prijspeil dat de producenten in uitzicht is gesteld.

Horrington is van mening dat „het wel degelijk zin heeft bedrijfsbeëindiging te bevorderen”, maar dan door middelen „gericht op het bedrijfshoofd (en andere arbeidskrachten) ter omschakeling op andere werkzaamheden”. Wat de bedrijfsvergroting betreft acht Horrington het begrip „ontwikkelingsbedrijven” moeilijk verteerbaar; een toelichting, voorzien van een kosten-baten-opstelling, acht hij noodzakelijk. Toch is het meest fundamentele verwijt van Horrington aan het adres van Mansholt en de Raad van Ministers, dat „het oude euvel van de autonome landbouwdoelstellingen de genomen en voorgestelde maatregelen kenmerkt” en dat „het voor een goede aanpak van de huidige problemen in de landbouwsector noodzakelijk is het beleid te richten op integratie van deze sector in de gehele economie” (blz. 205).

Uitbreiding van de EEG

Vaak wordt gemeend, aldus Horrington, dat het feit dat voor de drie produkten, waarvoor de „Zes” overschotten hebben ontwikkeld, namelijk tarwe, suiker en boter, de „Vier” belangrijke tekorten hebben, een oplossing van de problematiek van de te grote landbouwproduktie in de EEG zou kunnen bieden. Hij komt tot de conclusie dat „het perspectief voor een duurzaam herstel van het interne markt-evenwicht bij handhaving van het EEG-prijspeil niet gunstig is”. Verzuimd wordt namelijk te bedenken dat de landbouwproduktie in

(I.M.)

Engeland, Ierland en Denemarken tengevolge van hogere producentenprijzen sterk zou stijgen.

De m.i. belangrijkste conclusie van Horrington is: „Het gevaar is zelfs levensgroot aanwezig, dat bij onttrekking van landbouwgrond (tegen betaling natuurlijk) het gebruik van vervangende produktiemiddelen zal toenemen. Om dit te keren is er slechts één middel: de prijsverhouding eindprodukt en produktiemiddel ongunstiger te maken door prijsverlaging van het eindprodukt of prijsverhoging van het produktiemiddel” (blz. 202).

Mede daarom deelt Horrington niet de grote voorliefde voor rentesubsidies, waaraan hij toevoegt dat een motivering voor deze voordeel niet wordt gegeven. Trouwens, Horrington verwijt de Commissie (en de Friese landbouworganisaties niet minder!) dat zelfs geen poging wordt gedaan een kosten/baten-berekening voor te leggen.

Het preadvies van Ir. M. G. Wagenaar Hummelinck

Ongetwijfeld is op de voorzitter van de vereniging van non-coöperatieve ondernemingen die landbouwprodukten en landbouwbedrijfsbenodigdheden verhandelen en be- en verwerken een beroep gedaan zijn inzichten jegens het landbouwvraagstuk te formuleren, omdat deze en andere organisaties op dit gebied een positieve bijdrage m.b.t. deze vraagstukken hadden gepubliceerd in de vorm van een bijlage bij *ESB* van 11 februari 1970.

In deze nota werd uitvoerig de maatschappelijke betekenis van de niet-coöperatieve handel en industrie geschetst; de positieve suggesties t.a.v. het te voeren landbouwbeleid kwamen neer op een pleidooi voor meer bedrijfsvrijheid en voor directe inkomenssubsidies. Vermoedelijk doordat de betekenis van handel en industrie in de agrarische sector te breed werd uitgemeten en de positieve suggestie onvoldoende was uitgewerkt, is waarschijnlijk aan bedoelde nota te weinig aandacht geschonken.

Het preadvies van Wagenaar Hummelinck bevat, in tegenstelling tot zijn drie collega-preadviseurs, geen waardevol documentatiemateriaal; het is m.i. trouwens ook te veel van binnenuit en te weinig van bovenaf geschreven. Deze preadviseur bleek mede daardoor nog

geen dertig bladzijden nodig te hebben om zijn visie op dit gecompliceerde vraagstuk te geven, hetgeen ik overigens als een voordeel beschouw.

Niettemin maakt Wagenaar Hummelinck waardevolle opmerkingen, al worden deze niet altijd voldoende gemotiveerd. Op grond namelijk van een niet nader toegelichte gang van zaken („de gemeenschappelijke prijs is niet vastgesteld op basis van de werkelijke marktsituatie, maar door een ferm partijtje politiek touwtrekken”) zijn volgens deze preadviseur de prijzen van de landbouwproducten op een te hoog niveau terechtgekomen, waardoor de landbouwers, die aanvankelijk inderdaad meer verdiend hebben, steeds meer zijn gaan produceren en niet veel neiging hebben om de landbouw te verlaten. „De poging om de boeren aan een redelijk inkomen te helpen door de gemeenschappelijke prijzen op een te hoog peil vast te stellen, is dus mislukt.”

Terecht merkt Wagenaar Hummelinck op dat „de bestrijding van de overtollige produktie geleid heeft tot allerlei maatregelen die eigenlijk niets anders zijn dan een cureren aan de symptomen van een verstoord marktmechanisme”, waarbij men soms in een vicieuze cirkel is beland, getuige het verwerken van boter en melkpoeder in kalvermeel, waarvan het verbruik dan wordt gestimuleerd. De preadviseur gaat ervan uit dat het wel nodig zal kunnen zijn de producenten te helpen, maar dat houdt dan toch niet in dat de te nemen maatregelen diep moeten ingrijpen in de bedrijven, die daarmee slechts indirect te maken hebben. Trouwens, Wagenaar Hummelinck vermeldt dat in 1969 rekening moest worden gehouden met niet minder dan 2.500 verordeningen en besluiten.

Zeer juist lijkt mij zijn opmerking dat „de heelmeeesters en hun critici telkens lang langs elkaar heen praten; de Nederlander denkt Nederlands en de Commissie Europees”.

Het onttrekken van landbouwgrond aan de landbouwproduktie acht ook Wagenaar Hummelinck een weinig doeltreffend middel om tot een herstel van een evenwicht tussen vraag en aanbod te komen. De po-

tentiële mogelijkheden voor een vergroting van de landbouwproduktie zijn immers nog groot; in Frankrijk, dat ongeveer over de helft van het landbouwareaal in de Gemeenschap beschikt, bedraagt het verbruik van kunstmest per hectare nauwelijks de helft van dat in ons land.

Ik ben het bijna geheel eens met de preadviseur, als hij schrijft: „Men zou kunnen zeggen dat iedere landbouwsubsidie binnen de EEG eigenlijk ongewenst is, omdat het de overschotten vergroot”; ik zou namelijk in plaats van het woordje „omdat” liever spreken van „voor zover”, hetgeen waarschijnlijk overeenkomstig de opvatting van Wagenaar Hummelinck is.

Ter verwezenlijking van een verkleining van de landbouwproduktie wordt wel het middel aanbevolen van de contingentering. Zelfs al zouden de contingenten verhandelbaar zijn, aldus Wagenaar Hummelinck, lijkt ons het systeem allerminst aantrekkelijk: „het geheel roept herinneringen op aan de bonnenhandel in oorlogstijd”. Ik zou hieraan willen toevoegen dat ook de controlemoelijkheid tegen een contingentering van de landbouwproduktie pleit.

„De plezierige ontdekking dat juist voor de producten tarwe, suiker en boter die de neiging hebben zich in de EEG tot bergen op te stapelen, in de vier landen een tekort bestaat, terwijl er daartegenover voor vlees waaraan in de EEG nog een tekort is, bij de vier een overschot is”, blijkt ook voor Wagenaar Hummelinck een illusie te zijn voor de oplossing van het overschotprobleem door toetreding van de Vier.

De conclusie formuleert deze preadviseur als volgt. Hij stelt tenslotte dat „het kernprobleem is nu hoe wij de landbouwers een redelijk inkomen kunnen bezorgen zonder dat dit aanleiding geeft tot overschotten. De enige oplossing lijkt ons dat gezocht wordt naar een stelsel waarin de opbrengstprijzen kan functioneren als correctie op een te hoge produktie”. Ik zou het op prijs hebben gesteld als hij zou hebben aangegeven op welke wijze hij de gewenste redelijke inkomensvorming ziet!

De discussie

Inleiding

Mijn commentaar op de debatten in Utrecht kan nog minder het karakter hebben van een verslag dan mijn „weergave” van de strekking van de preadviezen. De doelstelling van deze studie is namelijk de problematiek, waarover economen zich hebben uitgesproken, onder de aandacht te brengen van die belangstellenden die zich alleen voor de hoofdzaken interesseren.

Deze doelstelling houdt in dat praktisch volstaan kan worden met een even onvolledige als subjectieve „weergave” van het verweer van Mansholt zelf op de scherpe kritiek, die economen van naam op zijn beleid hebben uitgeoefend. Te meer acht ik dit geoorloofd omdat het Dr. Mansholt is geweest, die zijn stempel op de discussies heeft gedrukt. In de loop van de „economistendag” bleek de verdediger zijn aanvallers zelfs in een defensieve positie te hebben gebracht. Bij voorbaat verontschuldigd ik mij dan ook jegens hen, die een (minder) belangrijk aandeel in het debat hebben

gehad en wier namen niet eens in dit commentaar zullen worden genoemd.

Om te beginnen verklaarde Mansholt waardering te hebben voor de kritiek van de economen op het beleid van de Raad van Ministers. Uitdrukkelijk formuleerde Mansholt deze uitspraak ongeveer op deze wijze; immers het wilde hem voorkomen dat de critici zich onvoldoende hadden gerealiseerd dat de Europese Commissie voorstellen doet en dat de Ministerraad besluit. Herhaaldelijk, aldus ongeveer merkte hij op, is het voorgekomen dat de Raad onze voorstellen niet heeft overgenomen en dat heeft men dan als feit te aanvaarden.

„Dit betekent toch niet, hoop ik”, aldus interrumpeerde Horring, „dat u geen verantwoordelijkheid zou willen aanvaarden voor de landbouwpolitieke voorstellen die de Commissie heeft gedaan? Bij niet-aftreden neemt u toch een medeverantwoordelijkheid over?”

Pas aan het einde van het debat kwam Mansholt volgens mij op deze niet mis te verstane interruptie

indirect terug door ongeveer het volgende te stellen: de gang van zaken is zó teleurstellend en de moeilijkheden waarmee de Raad wordt geconfronteerd zijn zó groot dat de Ministerraad vandaag of morgen wel noodzaak zal worden onze voorstellen aan te nemen; een politicus dient niet te fors op teleurstellingen te reageren ingeval de tijd voor hem werkt.

Ook uit anderen hoofde had Dr. Mansholt grote waardering voor de vier preadviezen, die hij zorgvuldig bleek te hebben bestudeerd. Hij althans onderschatte „Staathuishoudkunde” niet. „Daarin wordt immers”, zo vervolgde Mansholt, „dwingend op de noodzaak van fundamentele wijzigingen in het beleid aangedrongen. „Juist daarom”, aldus vertrouwde hij mij later toe, „vind ik het zo jammer dat de agrarische Kamerleden en de voorzitter van het Landbouwschap hier niet zijn; zij zijn het eigenlijk waarvoor deze preadviezen zijn geschreven”¹.

Productiebeperking en prijsbeleid

Mevrouw 't Hooft heeft het gelijk van de wereld, aldus ongeveer Mansholt in zijn antwoord aan de preadviseurs. Maar met theorieën komt men er niet; het is de realiteit waarvan men moet uitgaan. Nemen wij nu het produkt dat mevrouw 't Hooft kennelijk het meest dwars zit, de suiker. Van dit landbouwprodukt weten wij vrij nauwkeurig de (gemiddelde) produktie en het „binnenlands” verbruik, aan de hand waarvan wij een bepaald exportsaldo moeten claimen. Trouwens een verkleining van het areaal suikerbieten zou natuurlijk niet tot een vergroting mogen leiden van de produktie van andere gewassen. Dat de eis van de Ministerraad destijds — een exportmogelijkheid van 1,2 mln. ton — buitensporig was, gaf Mansholt vlot toe, die dit geval als een illustratie zag van de irrationele overwegingen van de ministers van Landbouw.

Politiek ingegeven was trouwens volgens Mansholt ook het destijds genomen besluit tot prijsverhoging van de tarwe ten opzichte van de voedergranen, hetgeen geleid heeft tot het op grote schaal denatureren van tarwe. Ondanks voorstellen van de Commissie is het niet gelukt tot een andere prijsverhouding te komen, zodat nu al twee jaar lang 70 mln. r.e. per jaar extra worden uitgegeven. Ook zijn onlangs voorstellen van de Commissie tot een herziening van het melk- en zuivelbeleid, ondanks de „boterberg”, verworpen. Met een groot bedrag is nu het „boteroverschot” praktisch „opgelost”; wij gaven trouwens \$ 900 mln. aan de melksector uit!

De stellingname van de Commissie tegenover de Raad van Ministers demonstreerde Dr. Mansholt ook door de weigering van de Commissie om prijsvoorstellen te doen, zo lang niet een beslissing is genomen t.a.v. de rationalisatie en de vermindering van het aantal landbouwbedrijven. Overigens nam Mansholt een deel van deze uitspraak terug door te stellen dat op grond van sociale en politieke overwegingen een volstreekte bevrozing van het prijspeil waarschijnlijk niet mogelijk zou blijken, al was in feite wel een kleine reële prijsverlaging ten gevolge van de inflatie geëffectueerd.

Met (zijn neef) Louwes bleek Mansholt van mening dat vooral de kleine bedrijfjes hun produktie intensiveren. Met name geldt dit voor de melkproduktie; het gebrek aan landbouwgrond wordt gecompenseerd door

Symbol afgesplitste partij:

Dre-es '70

Loonmatregel:

stag-flater

Vakbeweging en f. 400:

de kracht die ons ontwakende deed

Franco's lectuur:

de hond van de Baskenviller

(ongecorrigeerd)

krachtvoer en bij de melkveehouderij is het melken als regel de bottleneck. Ongeveer 10% van de melkproduktie is afkomstig van „postbode-koeien”; indien deze er niet zouden zijn, aldus Mansholt, zou er nauwelijks een probleem in de melksector zijn (ook deze melkproduktie wordt gesubsidiëerd.F.)

Het „structuurprobleem” in de landbouw

Dat de efficiency van de landbouwproduktie zou worden verbeterd bij de beoogde schaalvergroting werd algemeen als aannemelijk aanvaard. Over de vraag of de in dit verband uit te geven bedragen verantwoord waren, bleken de standpunten echter te verschillen. Ook ten aanzien van de invloed daarvan op de omvang van de produktie bleken de meningen verdeeld. Enerzijds werd de verwachting uitgesproken dat moderne landbouwbedrijven wel eens 10 à 15% meer zouden kunnen produceren, anderzijds werd de mening verdedigd dat een verruiming van het aanbod van landbouwgrond in verhouding tot met name de arbeid zou kunnen leiden tot een verlaging van de grondprijzen en daardoor tot een zekere extensivering. Wel werd hierbij aangetekend dat de kans op een dergelijke ontwikkeling blijkens de laatste versie van het Plan-Mansholt alweer kleiner was geworden; de geplande omvang van de ontwikkelingsbedrijven is hiervoor waarschijnlijk al weer te beperkt.

Wat de kosten van de droogmakerijen, de ruilverkaveling en andere structuurverbeteringen betreft, vertelde Horryng dat hij een Amerikaanse collega een Zuiderzeepolder had laten zien. „A fool's paradise” noemde deze het getoonde. Verschillende leden van het panel, waaronder Mansholt zelf, achtten de kosten verbonden aan ruilverkaveling en andere structuurverbeterende maatregelen niet verantwoord, vooral niet vanwege het geringe effect daarvan op de gemiddelde bedrijfsgrootte.

¹ Ir. Vredeling was uitgenodigd om zitting te nemen in het panel.

Overigens deelde het panel de opvatting van Horring dat het ontbreken van een kosten-baten-analyse van zowel de huidige landbouwpolitiek in het algemeen als van onderdelen daarvan als een pijnlijk gemis moet worden beschouwd.

Mansholt schetste het vraagstuk van de structuurverbetering op beklemmende wijze. Van de 4,4 mln. landbouwbedrijven, aldus zei Mansholt ongeveer, zitten ongeveer 400.000 in de groene cijfers. Wij gaan ervan uit dat ten naaste bij 800.000 bedrijven via de weg van de modernisering en de bedrijfsvergroting rendabel zullen kunnen worden gemaakt, zodat dus 1,2 mln. bedrijven in stand zouden kunnen blijven, hetgeen betekent dat er 3,2 mln. zullen moeten verdwijnen. Genoemde 800.000 bedrijven zouden als „ontwikkelingsbedrijven” subsidies kunnen krijgen; uit zichzelf komen zij er niet uit. Als de bedrijfshoofden van 55 jaar en ouder gebruik zouden maken van de voorgestelde afvloeiingsregeling, dan zou nog meer dan de helft van de overige niet levensvatbare bedrijven, waarvan de bedrijfshoofden nog geen 55 jaar zijn, moeten verdwijnen. Deze boeren zouden elders werk moeten vinden. Als er ooit van zuigkracht op de arbeidsmarkt sprake is, dan is het nu!

Mansholt acht een inkomenstoelage voor de laatstgenoemde groep perspectiefloze landbouwbedrijven niet verantwoord omdat deze de afvloeiing zou afremmen. Misschien zou een dergelijke toeslag wel moeten worden gegeven aan bedrijfshoofden tussen 45 en 55 jaar; op voorwaarde dat zij op 55-jarige leeftijd gebruik zouden maken van de beëindigingsregeling.

Naar aanleiding hiervan bracht mevrouw 't Hooft de omscholing van werklozen in Zweden ter sprake; zij meende dat dergelijke werklozen daar worden doorbetaald op voorwaarde dat zij zich onderwerpen aan een omscholingsproces. Ingeval zij daartegen overwegende bezwaren hebben, wordt hun de werkloosheidstoelage onthouden.

Nadrukkelijk merk ik op dat Dr. Mansholt zich in Utrecht dus zeer genuanceerd over inkomenstoelagen heeft uitgelaten. Mansholt stelde nog dat 80% van de Europese landbouwbedrijven een arbeidsbehoefte heeft van driekwart arbeidskracht. Vermindering van het aantal arbeidskrachten zal snel moeten plaatsvinden, anders blijft de politieke druk te groot.

Slotopmerking

Merkwaardig dat aan de kritiek van economische zijde op het landbouwbeleid („Staatshuishoudkunde” is toch nog een begrip in Nederland?) zo weinig aandacht is geschonken in de pers. De NRC placht elk jaar een samenvatting van de preadviezen enkele dagen voor het debat in Utrecht te publiceren, maar NRC/Handelsblad volstond, afgezien van een advies van Prof. Dr.

F. Hartog om vooral het preadvies van Horring te bestuderen (waarmee ik het geheel eens ben!) met een journalistiek bericht als zou Mansholt in Utrecht inkomenssubsidies hebben verdedigd. *Het Financieele Dagblad* schonk veel aandacht aan de preadviezen van mevrouw 't Hooft-Welvaars en Prof. Louwes, maar achtte de opvattingen van Prof. Horring en Ir. Wagenaar Hummelinck voldoende bekend.

Voor zover mij bekend hebben de landbouwbladen het feit genegeerd dat „Staatshuishoudkunde” ditmaal het vraagstuk van de Europese landbouwpolitiek aan een kritische analyse heeft onderworpen. Ongetwijfeld zal men van landbouwzijde wel hebben vermoed dat hiervan niet een gunstige invloed op de overheidsuitgaven ten behoeve van de landbouw zou uitgaan. Wat het verwijt van Dr. Mansholt betreft dat de agrarische Kamerleden en de voorzitter van het Landbouwschap niet in Utrecht acte de présence hebben gegeven, neem ik aan dat Mansholt ten onrechte een lidmaatschap van „Staatshuishoudkunde” bij deze agrarische exponenten heeft verondersteld; bovendien waren deze druk bezig met het kanaliseren van ontevredenheidsacties en met pogingen om van minister Lardinois de toezegging los te krijgen dat deze bewindsman prijsverhogingen in Brussel zou bepleiten, hetgeen gelukt is. Het een houdt uiteraard nauw verband met het ander. Overigens zal het ook Dr. Mansholt zeker niet zijn ontgaan dat het Landbouw-Economisch Instituut ruimschoots in Utrecht vertegenwoordigd was.

De behandeling door economen van het vraagstuk van de meest gewenste landbouwpolitiek in EEG-verband deed Prof. Dr. F. Hartog in dit weekblad opmerken dat „Mansholt telkens ontsnapte door te stellen: economisch is er veel dat irrationeel is, maar politiek kan het nu eenmaal niet anders”. Daarmee ben ik het eens, al zou ik hieraan twee opmerkingen willen toevoegen. De eerste is dat in Utrecht duidelijk is gebleken dat de economische rationaliteit nu toch meer in Brussel wordt verdedigd (daartoe door de ervaring genoopt) en dat de politieke benadering nu meer nog tot uiting komt in het gezamenlijk standpunt van de ministers van Landbouw. En in de tweede plaats zou ik er op willen wijzen dat de kloof tussen het economisch noodzakelijke en het politiek mogelijke nog meer het landbouwbeleid dan de loonvorming kenmerkt.

„Ik heb niets nieuws van de economen geleerd”, aldus ongeveer verzuchtte Dr. Mansholt, „of het moest de opmerking zijn van mevrouw 't Hooft over de Zweedse werkloosheidspolitiek”. Maar wel heb ik aanleiding met de opmerking te besluiten dat de lectuur van de preadviezen de teleurstelling heeft geaccentueerd, die Mansholt gedurende de laatste jaren heeft beheerst, al blijft hij zoeken naar de kwadratuur van de cirkel.

Frietema

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Gediversificeerde ondernemingen en de Wet op de jaarrekening

DRS. J. BULTE*

In de Wet houdende wettelijke bepalingen met betrekking tot de jaarrekening van ondernemingen wordt in Hoofdstuk III, artikel 28, lid 1, betreffende de winsten verliesrekening bepaald, dat in de omvang van de zaken der onderneming gedurende het verstreken boekjaar inzicht wordt gegeven volgens voor de betrokken bedrijfstak aanvaardbare maatstaven.

De bedoeling van dit artikel is deze eis te bezien voor de verslaggeving van de gediversificeerde ondernemingen, uitgaande van de in artikel 2 van de Wet vermelde algemene bepaling, dat de jaarrekening een zodanig inzicht moet geven, dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat der onderneming.

Wat is een gediversificeerde onderneming?

Het op diversificatie gerichte beleid van vele ondernemingen heeft geleid tot grote eenheden met een produktenassortiment, dat qua samenstelling produkten bevat, die uit marketing- en/of produktietechnisch oogpunt noch soortgelijk noch soortverwant zijn. De Steenkolenhandelsvereniging (SHV) is hiervan een sprekend voorbeeld, maar ook AKZO en Unilever — om slechts enkele te noemen — dragen dit kenmerk.

Algemeen kan men stellen, dat vele grootondernemingen de kenmerken dragen van een bewust gevoerd diversificatiebeleid. Dit beleid beoogt in essentie groei en risicospreiding te verwezenlijken; het kan worden geëffectueerd door fusie (er ontstaan dan de zgn. conglomerate mergers) en/of door groei op eigen kracht met toepassing van (eigen) researchresultaten.

Een gediversificeerde onderneming willen wij omschrijven als een onderneming, die opereert op gediversificeerde marktsegmenten, die ieder een specifieke winstgevendheid, risicogrootte en groeipotentieel vertonen, zodanig dat inzicht in ieder segment (= produkt of produktgroep) afzonderlijk noodzakelijk is voor een juiste beoordeling van het totale resultaat van een onderneming. Deze noodzaak brengt met zich mee, dat rapportering van resultaten per groep soortgelijke, althans soortverwante produkten zal moeten plaatsvinden. Of een dergelijke groep produkten kan worden geïdentificeerd met een zelfstandige dochtermaatschappij dan wel een onderdeel vormt van het totale assortiment van één rechtspersoon is voor de problematiek als zodanig niet relevant.

De geconsolideerde jaarrekening

In Hoofdstuk II, artikel 13 van de Wet op de jaar-

rekening lezen wij, dat omtrent ondernemingen waarin de onderneming rechtstreeks of middellijk voor meer dan de helft van het geplaatste kapitaal deelneemt, zo getrouw mogelijk inlichtingen moeten worden verstrekt, hetzij door middel van een geconsolideerde jaarrekening, hetzij door afzonderlijke dan wel samengevoegde jaarrekeningen van deze deelnemingen te publiceren. Voor een gediversificeerde onderneming is rapportering van de resultaten in de vorm van een geconsolideerde resultatenrekening zonder meer onvoldoende. Tenzij een nadere specificatie van het resultaat per segment (= groep soortgelijke produkten) wordt gegeven. Manual F. Cohen, voormalig voorzitter van de Securities and Exchange Commission (SEC), stelt dan ook: „It is no longer enough for the investing public to know the overall results in consolidated form. If investors are to make meaningful decisions, they must also know the respective contributions of the various categories to the consolidated income figures”¹.

In de Wet wordt niet gesproken over de wenselijkheid tot rapportering omtrent het resultaat per segment. Een aanwijzing zou te vinden zijn in artikel 28, waar gesproken wordt over het verschaffen van inzicht volgens voor de betrokken bedrijfstak aanvaardbare maatstaven. Zou men een bedrijfstak eenduidig kunnen identificeren met een segment en zou men per bedrijfstak afzonderlijk aanvaardbare maatstaven kunnen aangeven, dan zou de gewenste rapportering wellicht wettelijk vereist zijn. De Wet omschrijft echter nergens het begrip bedrijfstak; evenmin is het duidelijk, dat per bedrijfstak afzonderlijke maatstaven bestaan. Helaas leert de Memorie van Toelichting², dat deze interpretatie van artikel 28 toch niet in de bedoeling ligt.

Men erkent, dat een van de belangrijke gegevens voor de beoordeling van de positie van een onderneming het omzetcijfer is. De voorkeur gaat uit naar vermelding in absolute cijfers en dit zowel voor het verslagjaar als het jaar daarvoor. Men erkent evenwel, dat uit het oogpunt van concurrentieverhoudingen vermelding van

* De auteur van dit artikel is als wetenschappelijk hoofdmedewerker voor bedrijfshuishoudkunde verbonden aan de economische faculteit van de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam.

¹ Manual F. Cohen: *The SEC and Accountants: Cooperative Efforts to Improve Financial Reporting*, in „The Journal of Accountancy”, december 1966, blz. 59.

² „Wettelijke bepalingen m.b.t. de jaarrekening van ondernemingen”, Memorie van Toelichting nr. 3. Voor de toelichting op artikel 28, zie blz. 19 en 20.

absolute bedragen schadelijk kan zijn, met name voor ondernemingen met een eenvoudige structuur zonder of met weinig diversificatie in de produktie. Voor ondernemingen echter met een veelzijdige produktie acht men dit argument niet erg gewichtig, immers uit het omzetcijfer van een dergelijke onderneming „valt weinig af te leiden”.

Daar komt nog bij, dat voor aandeelhouders en andere belanghebbenden — behalve concurrenten — de ontwikkeling van de omzet belangrijker is dan de absolute hoogte in enig jaar. Daarom accepteert men ook informatie omtrent het verloop van de omzet in de tijd d.m.v. indexcijfers. De Memorie van Toelichting (artikel 28) noemt met name de gediversificeerde onderneming. Omzetvermelding in absolute bedragen acht men gerechtvaardigd, maar over de wenselijkheid van segmentrapportering — zelfs m.b.v. indexcijfers — wordt met geen woord gerept. Toch menen wij dat juist bij deze groep van ondernemingen voor zowel aandeelhouders als andere belanghebbenden het kennen van de ontwikkeling per segment van essentieel belang kan zijn, zeker voor die ondernemingen, die het diversificatiebeleid als uitgangspunt nemen voor het ondernemingsbeleid en daardoor uitgroeien tot het type van een „conglomerate”.

De toelichting op artikel 28 vermeldt verder: „Het omzetcijfer moet worden gegeven in maatstaven die aanvaardbaar zijn in de bedrijfstak waartoe de onderneming behoort; het normatieve karakter van deze maatstaven is iets scherper op de voorgrond gesteld dan in het voorontwerp, dat van gebruikelijke maatstaven spreekt”. Wij kunnen dus niet zonder meer afgaan op het „gebruik” maar zullen vooral moeten letten op de „aanvaardbaarheid” en het aanvaardbare gebruik tot norm verheffen.

Van belang voor de wettelijke normen t.a.v. de wijze van publikatie van de omzet is derhalve in de eerste plaats het gebruik in de bedrijfstak. Zou dat zich duidelijk manifesteren, dan is tevens de inhoud van de wettelijke norm gevonden. Indien echter zou blijken, dat in feite tot nu toe door ondernemingen behorende tot dezelfde bedrijfstak op verschillende wijze informatie wordt verschaft omtrent de omzet, dan kan moeilijk worden vastgesteld wat de inhoud van de wettelijke norm in feite is. We vreezen — en de lectuur van een vrij groot aantal jaarverslagen van ondernemingen uit verschillende bedrijfstakken gaf ons daartoe aanleiding — dat een „gebruik per bedrijfstak” moeilijk te onderkennen is, zodat het wettelijk voorschrift omtrent de rapportering omtrent de omzet uitermate vaag is.

Voor ons onderwerp — de rapportering door gediversificeerde ondernemingen — is het dan duidelijk, dat onze wet geen enkel voorschrift geeft. Men zou op het eerste gezicht kunnen denken dat deze ondernemingen moeten voldoen aan de tot normen verheven gebruiken in alle bedrijfstakken waarin zij actief zijn. Dan zou inderdaad wettelijk iets vereist zijn voor de gediversificeerde onderneming. De gesignaleerde vaagheid van de wettelijke eis voor ondernemingen, die slechts in één bedrijfstak werken, maakt het echter onmogelijk om uit de algemene regel een bijzondere regel voor de gediversificeerde onderneming af te leiden. Men kan derhalve concluderen, dat onze huidige wet voor de rapportering door „conglomerates” zelfs t.a.v. de omzet geen enkele richtlijn geeft.

Een blik over de grens

Omdat noch de Nederlandse wetgeving noch de Nederlandse praktijk ruime aandacht besteedt aan de rapportering omtrent resultaten van gediversificeerde ondernemingen is het begrijpelijk, dat wij even onze blik willen richten op het buitenland.

Allereerst het *Verenigd Koninkrijk*. Onder de „U.K. Companies Act van 1967” zal een gediversificeerde onderneming de omzet moeten vermelden geanalyseerd naar „classes of business”. Dit is een stap verder dan wordt geëist in onze wet. Helaas ontbreekt ook hier een nadere omschrijving van „class of business”. De wet laat het aan de onderneming zelf over te komen tot een indeling in groepen. Het gevolg hiervan is, dat men een veelheid van indelingen tegenkomt, zoals produktgroepen, markten (binnenlandse, buitenlandse markten), overheid en niet-overheid. Deze diversiteit in segmentering maakt een vergelijking tussen ondernemingen uiterst moeilijk.

Niet beter is het gesteld in *Australië*. Voor ondernemingen wier aandelen aan de beurs zijn genoteerd worden geconsolideerde overzichten geëist. De Uniform Companies Act van 1961 stelt dezelfde eis, maar laat ook de mogelijkheid open tot presentatie van jaarrekeningen van de afzonderlijke ondernemingen. Afzonderlijke rapportering van segmenten — anders dan per individuele onderneming — wordt niet gevraagd.

In *Amerika* werd door de SEC en het American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) het overleggen van een geconsolideerde jaarrekening als regel meer zinvol geacht dan publikatie van de afzonderlijke jaarrekeningen³. Eind 1967 echter publiceerde de Accounting Principles Board van de AICPA een „statement”⁴, waarin rapportering per segment in overweging werd gegeven. Deze statement gaf geen dwingende voorschriften, maar was bedoeld enerzijds als informatieverschaffing over de problematiek, anderzijds als stimulans voor verdere studie. Ondanks de positieve waardering van de „Board” voor segmentrapportering achtte men hieraan soms bezwaren verboden:

„There are many instances however where reporting on segments of a Company's activities would require many estimates, assumptions, and arbitrary allocations and might result in information that would not be meaningful and could be misleading to investors. This is especially true where joint costs are involved or arbitrary transfer prices are used between major segments of a company”⁵.

Deze mening verklaart wellicht mede waarom de wetgeving elders terughoudend is met het geven van richtlijnen in deze. Op het aspect „joint costs” en

³ „Accounting Research Bulletin”, no. 51. Zie ook Paul Crady: „An Inventory of Generally Accepted Accounting Principles”, 1965, blz. 318 e.v. SEC-Accounting Series Release no's 3, 18 en 32. Reg. S.X., Rules 4-02, 4-07 en 4-08. Zie Louis H. Rappaport: „SEC Accounting Practice and Procedures”, tweede druk, 1965.

⁴ Statement issued by the Accounting Principles Board of the AICPA: Disclosure of Financial Information by Diversified Companies, in „Journal of Accountancy”, oktober 1967, blz. 51 en 52.

⁵ Statement, a.w. blz. 52.

„transfer prices” komen wij later nog terug. In genoemde landen wijkt de verslaggeving aan aandeelhouders principieel niet af van onze wet. Wij moeten er echter aan toevoegen, dat in Amerika een diepgaande discussie op gang is gekomen om de verslaggeving van gediversificeerde ondernemingen te verbeteren en met name m.b.t. de zgn. conglomerate mergers⁶. Juist het ontstaan van deze mergers maakt de problematiek actueel, immers de essentiële karakteristiek van een dergelijke onderneming is een grote mate van diversiteit in activiteiten.

Interessant zijn de aanbevelingen, die The Research Foundation of Financial Executives Institute (FEI) heeft gedaan over de verslaggeving van de gediversificeerde ondernemingen⁷. Een onderneming wordt als

gediversificeerd aangemerkt als haar activiteiten zich uitstrekken over verschillende afzonderlijke „industries” (bedrijfstakken), die in belangrijke mate verschillen inzake winstgevendheid, risicogrootte of groeimogelijkheden. Hierbij wordt wel de voorwaarde gesteld van „materiality”, waarvan sprake is wanneer bijv. de bruto opbrengsten per segment meer dan 15% bedragen

⁶ Een interessant artikel over conglomerates is: *What future for the conglomerate?* van Daniel T. Carroll in „*Harvard Business Review*”, mei/juni 1969.

⁷ Robert K. Mautz: „*Financial Reporting by Diversified Companies*”, 1968.

(Vervolg op blz. 64.)

Van Dien + Co Accountants

Doctorandi economie

De taken waarmee een modern accountantskantoor wordt geconfronteerd, worden steeds veelzijdiger. Zijn dienstverlenende functie beperkt zich niet tot de controlesector maar ook de administratieve organisatie en de automatisering vragen voortdurend meer aandacht.

Door de expansie in deze sectoren kunnen wij op verschillende kantoren jonge doctorandi economie (bedrijfs-economische richting) plaatsen.

Kandidaten voor deze vacatures, niet ouder dan 25 à 30 jaar, dienen het vermogen te hebben om ook in een gesprek snel en juist te kunnen analyseren en formuleren.

Indien u ervan overtuigd bent aan de gestelde eisen te voldoen en de ambitie koestert uw carrière op te bouwen in het accountants- of advieswerk, zullen wij gaarne met u in contact treden.

Als onze adviseur zal optreden het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie te Amsterdam.

Sollicitanten kunnen zich schriftelijk of telefonisch wenden tot onderstaand adres.

Amsterdam, Frederiksplein 1,
telefoon 020 - 6 46 06.

AMSTERDAM
ARNHEM
BOLSWAARD
BREDA
ENSCHEDÉ

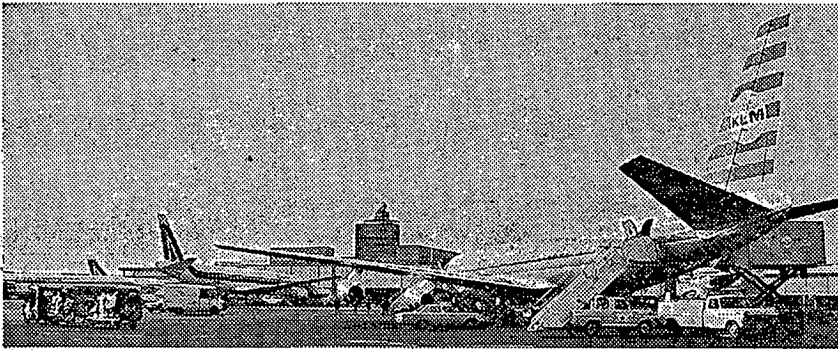
's-GRAVENHAGE
GRONINGEN
HENGÉLO
's-HERTOGENBOSCH
HOOGVEEN

LEEUWARDEN
LOCHEM
MEPPEL
ROTTERDAM
UTRECHT

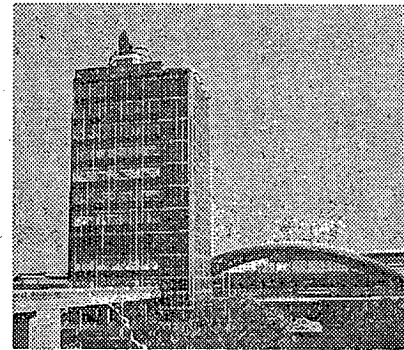
WAALWIJK
ZAANDAM
ZWOLLE

ANTWERPEN
WILLEMSTAD (CURAÇAO)
ORANJESTAD (ARUBA)
PHILIPSBURG (ST MAARTEN)
CARACAS (VENEZUELA)

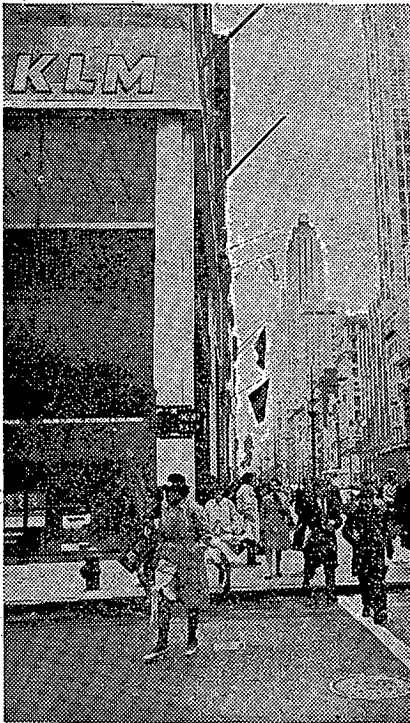
Natuurlijk vliegen er meer maatschappijen op New York. Maar de KLM helpt u verder

John F. Kennedy Airport - New York

John F. Kennedy Airport - New York

Manhattan - New York

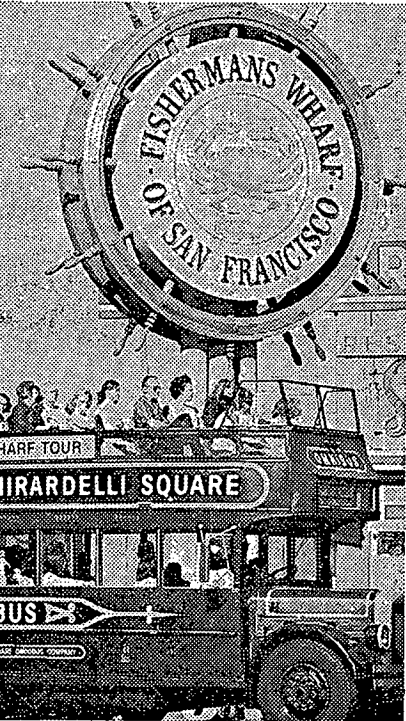

KLM transfer meeting service - New York

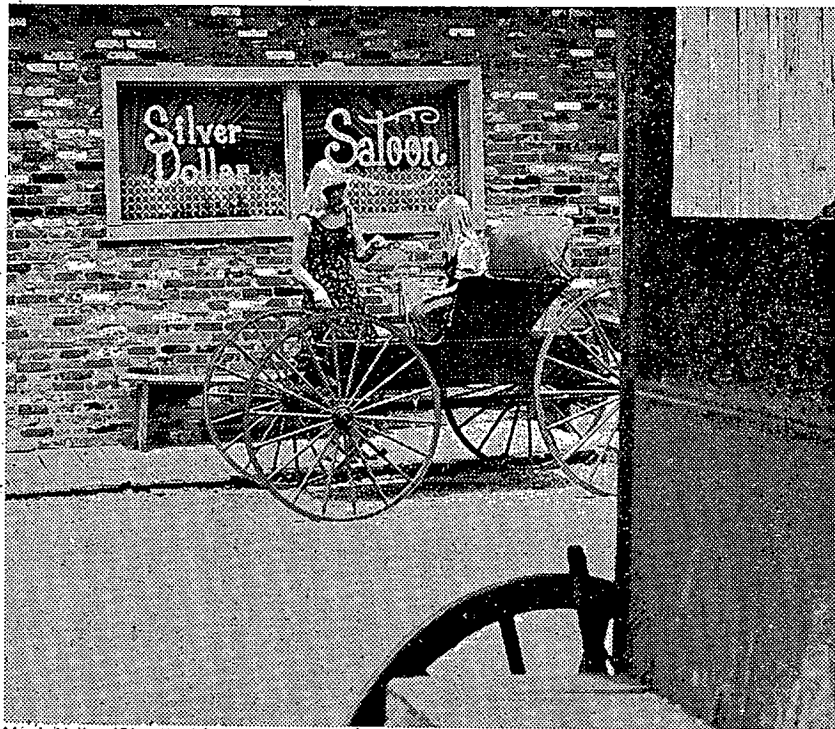
KLM

Best mogelijk dat u met andere maatschappijen ook zonder overbodig oponthoud op uw Amerikaanse bestemming kunt komen. Mogelijk ja. Maar per KLM bent u er vrijwel zeker van. Niet omdat de KLM-toestellen sneller vliegen, maar wel omdat de KLM rechtstreeks op New York vliegt. Zonder tussenstops. En ook omdat de KLM op de Atlantische route bekend is om haar punctualiteit. Bovendien heeft de KLM op Kennedy Airport een zeer uitgebreide transfer meeting service. Dat wil zeggen, dat er voor

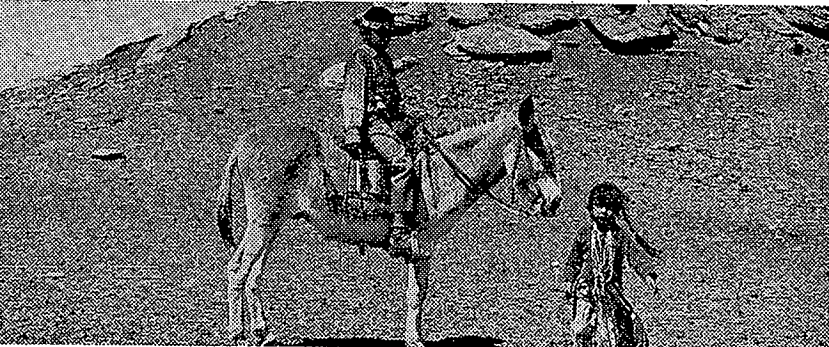
alle KLM-reizigers een complete staf KLM'ers klaarstaat om doorverbindingen te regelen. Om zo nodig nog plaatsen voor u te reserveren bij b.v. American Airlines, Delta, Braniff, United of Eastern Airlines. En om u per luxe-auto of zelfs per heli-copter naar het volgende vliegtuig te brengen. Kortom, om ervoor te zorgen dat u vrijwel altijd binnen anderhalf uur alweer door kunt vliegen naar uw uiteindelijke bestemming in Amerika. Bovendien hoeft u zich daar niet meer aan douaneformaliteiten te onderwerpen, omdat u al op Kennedy Airport bent „ingeklaard”. Hetgeen tijdwinst voor u zelf betekent en onnodig wachten voor uw eventuele afhalers voorkomt. Vertrouw dus op de KLM wanneer u zich geen vertragingen kunt permitteren. Dagelijks vliegt de KLM minstens 2x naar New York. Op gunstige tijden: vertrek Amsterdam 13.00 u, 17.00 u; aankomst New York 15.15 u, 19.15 u. Tevens vliegt de KLM dagelijks op Chicago: vertrek Amsterdam 12.55 u; aankomst Chicago 14.55 u.

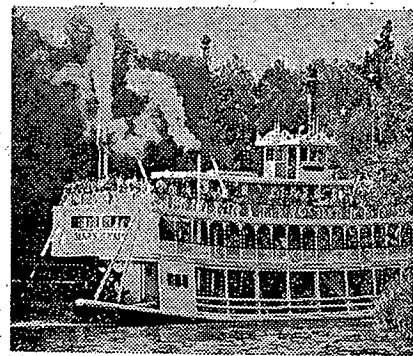
San Francisco

Magic Valley (Ghosttown)

Painted Desert

Disneyland

Dagelijks naar New York. Dank zij KLM's transfer meeting service ideale doorverbindingen naar vrijwel elke belangrijke stad in de Verenigde Staten. Geeft u bij uw reservering even op dat u gebruik wilt maken van de transfer meeting service? Dan wordt u bij uw aankomst in New York direct al opgewacht.

van de totale omzet. M.a.w. een segment moet een belangrijk deel zijn van het geheel.

Een belangrijke vraag hierbij is, wat onder een „industry” moet worden verstaan. Van een uniforme indeling geldend voor alle ondernemingen blijkt geen sprake te zijn, omdat iedere onderneming eigen — met name historische — karakteristieken vertoont. Daarom legt zij de verantwoordelijkheid voor een zinvolle indeling bij de leiding zelf. Als deze segmentering door de leiding is ingesteld, zal rapportering dienovereenkomstig moeten plaatsvinden, hetgeen betekent vermelding van omzet en winst per segment. De winst kan worden berekend hetzij na toerekening van *alle* kosten aan de segmenten, hetzij na toerekening van alleen *direct* per segment te identificeren kosten. Welke methode men toepast moet worden vermeld. Ook over een eventueel toegepast systeem van verrekenprijzen wenst men openheid. De informatie over de segmenten kan worden opgenomen hetzij in de resultatenrekening, hetzij afzonderlijk in het jaarverslag.

Een belangrijk aspect is zeker, dat het rapport het zinvol acht, dat in het jaarverslag wordt vermeld, dat de verschaft informatie weliswaar relevant is voor het verkrijgen van inzicht in de gediversificeerde activiteiten, maar dat geen enkele garantie kan worden gegeven over de vergelijkbaarheid met andere ondernemingen. Duidelijk is, dat men de verantwoordelijkheid van de detaillering van de verslaggeving bij de onderneming zelf legt. Bovendien wil men het geheel niet dwingend voorschrijven, omdat er zich gevallen kunnen voordoen waarbij door openheid de belangen van de aandeelhouders kunnen worden geschaad. Tot zover in het kort de essentie van een vrij recente Amerikaanse visie (1968).

De publikatie van het FEI heeft veel invloed gehad. Reeds eind 1968 kwam de SEC met voorlopige voorstellen inzake deze problematiek. Na een diepgaande discussie werd in juli 1969 een definitieve „SEC-release” uitgevaardigd, waarbij vroegere bepalingen in deze werden geamendeerd (amendementen op Forms S-1, S-7 en 10 van de Securities Act van 1933). De nieuwe bepalingen, die gelden voor die ondernemingen die vallen onder de Securities Act van 1933 — dus voor ondernemingen, die beursnoteringen aanvragen — komen in essentie hierop neer⁸:

- a. Voor ondernemingen die activiteiten ontwikkelen in meer dan één „line of business” zal per „line” de omzet en winst moeten worden vermeld — en dit voor de laatste vijf jaren — indien óf de omzet óf de winst per segment meer bedraagt dan tien procent van de totale omzet, resp. de totale winst vóór belastingen en buitengewone baten of lasten.
- b. Indien voor een onderneming het aantal „lines” meer bedraagt dan tien kan worden volstaan met rapportering van de tien belangrijkste.
- c. Bovendien moeten voor iedere „class of similar products or services” de verkopen en opbrengsten worden vermeld — hetzij in bedragen, hetzij in een percentage van het totaal — als deze „class” in één van de afgelopen twee jaren bijdraagt tot tien procent of meer van het totaal.
- d. Bij het groeperen van producten of diensten tot „lines of business” moeten alle relevante factoren in acht worden genomen, zoals mate van winstgevendheid, risicogrootte, groeipotentie e.d. Welk

criterium van indeling men kiest zal kort moeten worden omschreven.

- e. Als een onderneming m.b.t. een belangrijk deel van de afzet afhankelijk is van slechts enkele afnemers of van het buitenland zal dit moeten worden aangegeven; indien mogelijk door vermelding van omzetvolume en relatieve winstgevendheid.
- f. Bij eventuele toepassing van een systeem van verrekenprijzen of een systeem van allocatie van „common costs” is vermelding van de toegepaste procedure noodzakelijk, indien deze in belangrijke mate de winst per segment beïnvloeden.

Deze bepalingen gelden voor alle ondernemingen, met dien verstande, dat het genoemde relatieve belangrijkeheidspercentage (zie ad. a en c.) voor ondernemingen met een omzet kleiner dan \$ 50 mln. niet tien maar vijftien bedraagt.

Wij hebben reeds gesteld dat deze eisen berusten op de Securities Act van 1933 en dus alleen van toepassing zijn voor ondernemingen, die beursnotering aanvragen. Voorstellen zijn echter gedaan om soortgelijke bepalingen ook op te nemen in de Securities and Exchange Act van 1934, zodat ook ondernemingen wier aandelen reeds aan de beurs genoteerd worden en dus jaarlijks financiële gegevens aan de SEC moeten verstrekken aan deze eisen moeten voldoen.

Ondanks deze — zeker naar Nederlandse maatstaven — vérgaande veranderingen zijn er stemmen opgegaan, die vinden, dat de SEC nog te beperkt is geweest met haar eisen. Wij mogen daarom gerust stellen, dat de ontwikkeling tot een vérgaande detaillering in de rapportering in volle gang is.

De Accounting Principles Board van het AICPA heeft aangekondigd een „Opinion” over deze materie te zullen publiceren. Een overheidsrapport is uitgebracht waarin zelfs een relatief belangrijkeheidspercentage van vijf wordt genoemd (i.p.v. tien of vijftien), terwijl „Congressional hearings” zich diepgaand buigen over nog meer informatie over gediversificeerde ondernemingen. Een boeiende ontwikkeling, die nauwlettend dient te worden gevolgd. Wat daar is, kan hier komen! Voorlopig loopt onze „nieuwe” wetgeving op dit punt reeds duidelijk achter. De problemen zijn echter legio en het is verre van eenvoudig een sluitende regeling te ontwerpen die voor alle ondernemingen te accepteren is. Zoals de zaken er nu in ons land voor staan gebeurt en verandert er op dit gebied vrijwel niets. Wij zijn ervan overtuigd, dat indien de ontwikkeling tot „conglomerates” zich ook in Nederland voortzet, aan meer informatie-eisen niet kan worden ontkomen.

Rapporteringsschema

De vraag is hoe een gediversificeerde onderneming kan rapporteren wil er sprake zijn van een zinvolle externe informatieverschaffing. Enerzijds zal men moeten letten op de belangen van aandeelhouders e.d., anderzijds mogen ook de (concurrentie)belangen van de onderneming niet worden geschaad. Als wij een schema geven bedoelen wij slechts een voorbeeld ter illustratie. Uit

⁸ Ontleend aan Robert W. Martin: *Financial Reporting by Diversified Companies in „Financial Executive”, december 1969.*

gangspunt is, dat wij onder een segment bij een ge-diversificeerde onderneming willen verstaan een groep van soortgelijke, althans soortverwante produkten of diensten, die in winstgevendheid, risico of groeimogelijkheden duidelijk van een ander segment zijn te onderscheiden en waarover dus afzonderlijke informatie gewenst is. Deze indeling kan het best door de onderneming zelf worden gemaakt, waarbij we het bezwaar dat vergelijking van ondernemingen onderling dan moeilijk is, moeten accepteren. Wellicht zal standaardisatie van indeling in de toekomst toch mogelijk blijken.

Dit schema heeft als voordeel, dat de contributiemarges worden getoond en dat het probleem van de toerekening van de indirecte kosten via — arbitraire — verdeelsleutels wordt vermeden. Kan men een dergelijk schema op grond van concurrentieverhoudingen niet accepteren, dan zullen de absolute bedragen vervangen kunnen worden door indexcijfers, die over een reeks van jaren ook een waardevol inzicht verschaffen over de relatieve winstgevendheid van ieder segment.

Naar aanleiding van het probleem van de „transfer prices” (verrekenprijzen) willen wij opmerken, dat uit dien hoofde een segmentindeling op basis van autonome — van elkaar onafhankelijke — segmenten de voorkeur verdient. Bij van elkaar afhankelijke segmenten namelijk — dus bij interne leveringen tussen segmenten — zal het resultaat per segment worden beïnvloed door min of meer arbitrair vast te stellen „transfer prices”. Dit nadeel wordt vermeden door een indeling in autonome segmenten. Mocht een indeling op basis van autonome segmenten alléén niet aansluiten bij de eis van een „juiste” informatieverschaffing door ge-diversificeerde ondernemingen en verdient daarom een andere segmentindeling de voorkeur, dan zal (in principe) vermelding van het toegepaste systeem van verrekenprijzen gewenst zijn.

Wij stellen nogmaals uitdrukkelijk, dat bovenstaand rapporteringsschema slechts als voorbeeld is gegeven en

	Onderneming als geheel	Segment A	Segment B
Verkopen	4.000 (100%)	1.500 (38%)	2.500 (62%)
Variabele kosten:			
kostprijs verkopen	3.000	1.100	1.900
overige variabele kosten	260	100	160
Totale variabele kosten	3.260	1.200	2.060
Bruto winst	740 (100%)	300 (40%)	440 (60%)
Vaste kosten, direct per segment	460	190	270
Segmentmarge	280 (100%)	110 (40%)	170 (60%)
Overige vaste kosten	100		
Netto winst voor belastingen	180		
Belastingen	80		
Netto winst ná belastingen	100		

zeker niet een normatief karakter draagt.

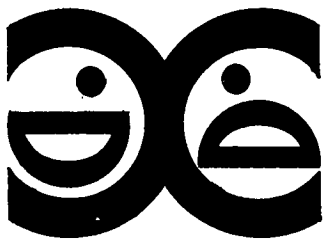
Conclusie

De nieuwe Nederlandse wetgeving en de praktijk besteden aan rapportering per segment weinig of geen aandacht. Gelet op de eis, dat de jaarrekening een zodanig inzicht moet geven, dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat der onderneming, constateren wij dat bij ge-diversificeerde ondernemingen in deze van een omissie sprake is. Wij hebben begrip voor de concurrentieverhoudingen, maar menen dat een door ons ter illustratie gegeven rapporteringsschema, zeker indien met indexcijfers wordt gewerkt, acceptabel kan zijn.

Na de nieuwe wet hebben wij een duidelijke achterstand op de Verenigde Staten van Amerika. Gelet op de ontwikkelingen aldaar zal de achterstand wellicht groter worden. Zeker door het fusieverschijnsel verdient deze problematiek o.i. ruime aandacht.

J. Bulte

Maatschappijspiegel

Het veranderende sociaal-politieke klimaat in Nederland

Albeda wees een tweetal weken geleden ¹ in zijn „column” in dit blad er op dat het jaar 1970 het onrustigste is geweest sinds 1960. Dat wil zeggen op het sociaal-economische front. Het

aantal verloren arbeidsdagen is na de lange bouwstaking van 1960 niet zo hoog meer geweest. Er zijn natuurlijk meer indicaties voor een veranderend sociaal-economisch klimaat in dit land. Het loondebat ligt nog vers in het geheugen.

Het was daarom een goede gedachte van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) en de Nederlandse Vereniging voor de studie van Arbeidsverhoudingen (NVA) om nu maar eens een wetenschappelijke conferentie te organiseren onder de titel, die boven dit artikel prijkt. De samenwerking met de sociologen is er waarschijnlijk de oorzaak van dat de gesignaleerde veranderingen niet beperkt bleven tot de sociaal-economische sfeer. Daarvoor zijn uiteraard voldoende redenen. Uit de belangstelling voor de conferentie, die 8 januari jl. werd gehouden,

bleek dat de organisatoren met dit thema in de roos hadden geschoten.

Het verloop van de conferentie stemde minder optimistisch. De discussies die werden gevoerd — voornamelijk tussen de forumleden — vermochten niet te imponeren door hun wetenschappelijke gehalte. Globale termen en aanduidingen, geloofsbelijdenissen en krachtige „statements” domineerden het beeld van de discussie. Dat was ook daarom teleurstellend omdat — als je de zaal rondkeek — er nogal wat „know-how” was verzameld. Misschien lenen conferenties zich er niet voor om deze kennis te mobiliseren. Zij zijn wellicht eerder geschikt om mensen die je al zo'n tijd niet hebt gezien en al een paar jaar had willen be-

¹ „ESB”, 6 januari 1971.

zoeken eindelijk eens te spreken. Laten we het daar voorlopig op houden.

De man die in de discussie een grote rol speelde — en daarin ook af en toe het mikpunt was — was de Nijmeegse socioloog, pater (nu nog?) Hoefnagels. Deze is een tiental jaren geleden voor een groter publiek berucht — en nu beroemd — geworden met zijn artikel in de *Sociologische Gids* (Nederland, een sociaal paradijs) waarin hij een felle aanval deed op de „welfare state”-ideologie die toen op haar hoogtepunt was. Hoefnagels gaf in de ochtendzitting een kritische bespreking van de ingeleverde „paper”-tjes, waarna in de middag — U ziet het voor U — de zich door de kritiek van Hoefnagels misdeeld voelende auteurs „terugkwamen”. En toen moest Hoefnagels het uiteraard ontgelden.

Hoefnagels stelde in zijn eigen bijdrage o.m. dat onze samenleving — door haar eigen tegenstrijdigheden — op weg is zichzelf kapot te draaien. Heel kort gezegd kwam het hierop neer dat de samenleving aan de ene kant de volle nadruk legt op succes, democratie, sociale stijging e.d., terwijl zij aan de andere kant niet de middelen aandraagt om de mensen op zelfstandige wijze te laten onderzoeken wat de waarde is van deze doelstellingen. De vervreemding van een groot deel van onze bevolking van de belangrijke maatschappelijke instituties als economie en politiek, die niet meer als „eigen” producten worden ervaren, vergroot de kans op irrationeel gedrag en agressie, die door hun ongerichtheid tot „onverantwoordelijke” toestanden kunnen leiden. De mensen krijgen in deze maatschappij onvoldoende ontplooiingsmogelijkheden en vrijheid om op eigen kracht de waarde van de verschillende instituties te onderzoeken. De distantie tot de top is te groot. Dat geldt voor de vakbeweging, de bedrijven, de kerk, het openbaar bestuur en ga zo maar door.

Mocht de middagdiscussie verzanden in algemeenheden, de „papers” zelf bevatten interessante — hoewel korte — beschouwingen. De schrijvers — gerecrueteerd uit verschillende professies en politieke groeperingen — zijn het er in grote unanimititeit over eens dat de maatschappelijke situatie gekenmerkt wordt door onzekerheid. Deze manifesteert zich zowel bij de leidende groeperingen als bij de respectievelijke achterbannen. Sweens (werkgeverssecretaris) haalt er in dit verband zelfs het begrip anomie (normloosheid) van de beroemde Franse socioloog Durkheim bij. Sweens ziet op verschillende

maatschappelijke terreinen een toenemende ontregeling optreden. Zo merkt hij op: „Een vakbeweging die besluiten van het Parlement naast zich neerlegt, overleg met de regering weigert, SER-akkoorden doorbreekt is ontregeld en draagt tot de maatschappelijke ontregeling bij”. Hij pleit wel voor een krachtig tegenspel, maar niet voor overspel. Volgens hem dient m.n. de consumentenbond agressiever op te treden om de belangen van de nog weinig georganiseerde consument veilig te stellen.

De Groningse socioloog Berting hield een pleidooi voor een rationele planning van onze samenleving, opdat de prioriteiten duidelijker gestalte krijgen, zodat de kiezer tot een ondubbelzinniger politieke keuze wordt uitgenodigd. In dezelfde richting gaan de gedachten van Bosma (ex-werkgeversvoorzitter).

In zijn interessante bijdrage houdt de Rotterdamse socioloog Ter Hoeven zich in hoofdzaak bezig met de vakbeweging als regulator en kanalisator van arbeidersprotest. In toenemende mate begint de vakbeweging deze centrale functie te verliezen. Zij wordt overspoeld door spontane arbeidersactie, die zich overigens niet tegen het verschijnsel vakbond als zodanig richt. Naar zijn mening dient de vakbeweging minder „institutie” en meer „vereniging” te zijn. De spontane acties zijn een „uiting van een zelfstandigstendentie; er wordt een grotere bewegingsvrijheid voor de vakbeweging opgeëist”. Van een relatie met de denkbelden van maatschappij-kritische studenten is nauwelijks sprake. „De arbeiders voeren hun eigen strijd.(...) De strijd van de arbeiders heeft voorname functie de invloedverdeling binnen de vakbeweging grondig te wijzigen. Aan de leden zal een grotere macht toevallen, indien de huidige ontwikkeling zich doorzet. De conflicten behoeven dan ook niet zo chaotisch te verlopen, als thans nog zo dikwijls het geval is”. Belangrijke sociaal-politieke opgaven voor de toekomst zijn het „aanvaarden van een minder sterk juridificeerd sociaal-politiek bestel”, omdat in „een open systeem het op-eisen van onwrikbare garanties weinig op zijn plaats” is. Daarnaast dienen beleidvoerders meer inzicht te hebben in „de sociologische en sociaal-psychologische randvoorwaarden van de economische politiek”. Voer voor een regering die met een loonmaatregel sociaal-economische politiek tracht te bedrijven.

De moeite waard waren verder nog

de bijdragen van de vakbondssociologen Top, Wallenburg en Poppe. De laatste constateerde een toenemende polarisatie in het maatschappelijk bestel. De mogelijkheden van een alternatieve sociaal-economische orde, die „een geloofwaardige synthese van democratie, socialisme en zelfbestuur-aan-de-basis” is, kan pas worden gerealiseerd wanneer deze „tegelijk een oplossing kan beloven voor de economische, technocratische, bureaucratistische en politieke aliënaties”. Geen geringe opgave!

Conclusie: conferenties zouden meer moeten spreken over de ingeleverde „papers”.

Bram Peper

Au
courant

Paradise lost

Sociologen mogen zich dan vaak opwerpen als critici van de maatschappelijke instituties, volgens Prof. Dr. H. M. Jolles zouden zij er goed aan doen hun eigen rol in de samenleving te onderzoeken en na te gaan of zij nu de rebellenleiders of de pluimstrijkers van het gevestigde gezag zijn.

De conferentie over het veranderde sociaal-politieke klimaat in Nederland, als een soort memento tien jaar na de publikatie van het geruchtmakende artikel „Is Nederland een sociaal paradijs” van Prof. Dr. H. Hoefnagels, belegd door de Nederlandse Vereniging tot het onderzoek van arbeidsverhoudingen en de Nederlandse Sociologische vereniging, heeft mij niet de indruk gegeven, dat sociologen zulk links volk zijn, of het moest zijn, dat beide verenigingen nu juist de aangepaste sociologen herbergen en de alternatieve elders gezocht moeten worden.

Opmerkelijk was wel, dat op dit sociologencongres zo weinig jongeren te vinden waren, met uitzondering van een delegatie van de School voor de journalistiek.

Bij jonge economen tref je tegenwoordig vaker jacobijnen aan, uiterlijk herkenbaar aan een ruigere beharing en bekleding.

Het thema van het congres, in negen variaties behandeld door preadviseurs, die niet alleen uit academische kring

waren gekozen, maar ook uit andere gevestigde instituties als de vakbeweging, de werkgeversorganisaties en het Parlement, was overigens controversieel genoeg. Had Prof. Hoefnagels tien jaar geleden als pater de kat de bel aangebonden met zijn stelling, dat de vakbeweging zich militanter zou moeten opstellen, omdat de illusie dat wij in een sociaal paradijs vol harmonie zouden leven te lang had geduurd, sindsdien is er zoveel losgeslagen in onze samenleving, dat nauwelijks valt te voorspellen waar en wanneer een nieuw evenwicht zal worden bereikt.

Prof. Hoefnagels zelf is zo geschrokken van de ongecontroleerde erupties van onbehagen bij de arbeiders, dat hij zijn tien jaar oude stelling onhoudbaar vond. Hij herkende zichzelf in het preadvies van de Rotterdamse hoogleraar Ter Hoeven, die de vakbeweging opnieuw in gebreke stelt.

Het grote succes van de economische politiek heeft het traditionele systeem van sociaal-politieke relaties ondermijnd. Of anders gezegd: het sociaal-politieke beleid van de angst is dankzij de economische ontwikkeling niet meer nodig.

Prof. Berting drukt dit zo uit, dat naast een zeker welvaartsoptimisme (de verwachting van een voortdurend stijgende koopkracht, kortere werktijden, betere sociale voorzieningen) bij een steeds groter wordende categorie mensen zich een machtspessimisme aftekent. Het voortduren van de economische welvaart en het vertrouwen in verdere stijging van de levensstandaard, ziet Berting als een van de bronnen van ontevredenheid. Het ervaren van verbeteringen verhoogt namelijk de verwachtingen en verscherpt de naijver.

Deze stellingen lossen de paradox op waarmee het liberale Kamerlid, Mr. J. G. Rietkerk, nog zit, die in zijn preadvies min of meer verbaasd vaststelt, dat de ontevredenheid soms groter lijkt dan ooit, hoewel in de laatste tien jaar het reële, vrij besteedbare looninkomen met ca. 50% is gestegen en de sociale-verzekeringsuitgaven van f. 3,26 tot f. 16,6 mrd.

In de paneldiscussie kwam Rietkerk hierop terug door tegenover het zwarte pessimisme van Hoefnagels te stellen, dat het naar diens mening onhoudbare maatschappelijke bestel het toch maar gepresteerd heeft de welvaartsidealën van een vorig decennium te verwezenlijken.

Hoefnagels' eigen diagnose was overigens het meest onbarmhartig. Hij stelde de maatschappij aansprakelijk

voor de toenemende onverantwoordelijkheid van de werknemers, die hem zijn artikel van tien jaar geleden had doen terugnemen. De maatschappij voedt de mensen op tot maatschappelijke onverantwoordelijkheid. Ze doet vergeefs een beroep op de mensen om offers te brengen ter vermindering van inflatie. Men eist van de werknemers dat ze de mogelijkheden die de overspannen arbeidsmarkt biedt niet uitbuiten, terwijl niets is gedaan om die overspanning te voorkomen. Men grijpt naar technocratische en bureaucratistische methoden als men de medewerking van de mensen zoekt. De reclame hist de mensen op tot een onverantwoorde koopkrachtbesteding. Kortom: de maatschappij is met zichzelf in tegenspraak en kweekt bij de mensen een houding aan, die tot haar eigen ondergang moet leiden.

Het was een meedogenloze diagnose, maar, zoals Prof. Ter Hoeven opmerkte, nogal ongenueanceerd en niet geplaatst in een historische context, waardoor Hoefnagels de kracht van de gevestigde instituties onderschat en de spontaniteit overwaardeert.

Ik ben het met Ter Hoeven eens: een marxist had ongeveer dezelfde formuleringen gebruikt bij zijn maatschappijkritiek, maar het historisch realisme daarbij niet laten ontbreken.

Hoefnagels komt dan ook niet tot een oplossing vanuit een ideologie, hij wil er zich toe beperken bepaalde structuurfouten aan te wijzen.

Met zijn remedie komt hij daarom in de lijn van de preadviseurs, die met verbetering van bestaande toestanden het bestel willen aanpassen en moderniseren, maar afkerig zijn van radicale oplossingen.

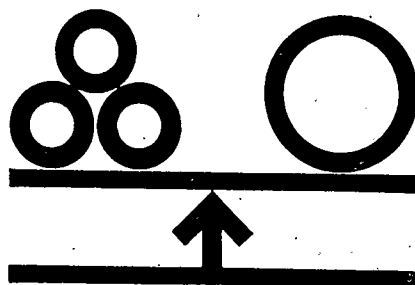
Wie kennis heeft genomen van de „aanvaardingsrede” van de nieuwe voorzitter van het NVV, Drs. H. ter Heide, zal ook daarin hebben kunnen horen dat een politiek van kleine stappen en een streven naar concrete verbeteringen op korte termijn voorlopig de beleidslijn van deze vakcentrale zal blijven. Ter Heide wil dan wel krachtige politieke pressie uitoefenen, revolutie is hem even vreemd als Ter Hoeven of Hoefnagels.

Ter Heide nam zo duidelijk afstand van radicale actiegroepen, dat Ter Hoeven nauwelijks kan verwachten, dat het NVV onder zijn leiding meer ruimte zal toestaan aan invloeden vanuit de basis.

Ter Heide zal de traditionele beleidslijn van het NVV voortzetten. Toch geloof ik dat hij met zijn uitspraak, dat de vakbeweging ook als een politieke

pressiegroep kan optreden, begrip heeft voor de stelling van Ter Hoeven, dat de vakbeweging in het maatschappelijke-veranderingsproces het strategische gegeven is.

A. F. van Zweeden

Geld- en kapitaalmarkt

Registratie van onderhandse leningen

Op de dag waarop het nieuwe ontwerp Wet Toezicht Kredietwezen aan de Tweede Kamer werd aangeboden is ook nog een ander belangrijk ontwerp ingediend. Het betreft het wetsontwerp tot registratie van onderhandse leningen¹. Op basis van dit ontwerp zal het mogelijk worden regels te stellen met het oog op het verzamelen van gegevens over de onderhandse kapitaalmarkt. Registratie van onderhandse leningen wordt om een tweetal redenen wenselijk geacht. Bij eerdere berichten over dit ontwerp werd uitsluitend gesproken over de vergroting van het inzicht in de gang van zaken op de kapitaalmarkt. Nu is daar aan toegevoegd dat De Nederlandsche Bank de gevraagde gegevens nodig heeft ten behoeve van haar beleid. Voordat ik nader op deze doelstellingen in ga wil ik eerst even stilstaan bij de voorgeschiedenis van het wetsontwerp en zijn concrete inhoud.

Bij de behandeling van de begroting van Financiën voor het jaar 1969 werd in het Parlement uitvoerig gediscussieerd over de vraag of het inzicht in en het toezicht op de gang van zaken

¹ „Ontwerp Wet Registratie onderhandse kapitaalmarkt”, Zitting 1970-1971, no. 11069.

op de kapitaalmarkt niet voor verbetering in aanmerking zouden komen. Er is toen een drietal overwegingen naar voren gebracht. In de eerste plaats werd de wens geuit de kapitaalmarkt *doorzichtiger* te maken. Van openbare emissies zijn de bedragen, de condities en de stortingsdata bekend. Dit geldt niet voor onderhandse leningen, die inmiddels een groot deel van vraag en aanbod op de kapitaalmarkt vertegenwoordigen. In 1969 en 1970 verliep meer dan driekwart van het totale aanbod van ca. f. 10 mrd. per jaar via de onderhandse markt. Die markt omvat echter ook hypothecaire leningen en beleggingen in onroerend goed door institutionele beleggers. De onderhandse leningen in engere zin beliepen in 1969 en 1970 omstreeks f. 5 mrd. per jaar. Omdat deze leningen niet openbaar worden aangegaan, kunnen ze in principe statistisch niet worden waargenomen. De Nederlandsche Bank ontvangt evenwel op grond van een gentleman's agreement met enige groepen geldgevers (vnl. institutionele beleggers) regelmatig gegevens over hun uitzettingen. Het is daardoor mogelijk per kwartaal een overzicht van het aanbod en beroep op de onderhandse markt te publiceren. Dit overzicht is bepaald onvolledig. Het geeft bijv. geen inzicht in de rentecondities en overige voorwaarden. Bovendien komt dit overzicht slechts na geruime tijd (ca. vier maanden) ter beschikking en biedt aldus voor belanghebbenden weinig relevante informatie.

In de tweede plaats kwam bij sommigen het verlangen naar voren tot een zekere *ordening* van het beroep op de onderhandse markt te komen. Op de openbare emissiemarkt is op het ogenblik inderdaad van een zekere ordening sprake. Er bestaat nl. tussen De Nederlandsche Bank en de banken een gentleman's agreement op grond waarvan alle emissies van f. 10 mln. of groter bij de Bank moeten worden aangemeld. De Bank is bevoegd deze emissies in de tijd te spreiden (de zgn. wachtkamer-regeling). Zij tracht hiermede te voorkomen, dat emissies elkaar nadelig beïnvloeden doordat ze gelijktijdig of te snel na elkaar worden aangekondigd. De gedachte kwam op een dergelijke regeling ook voor onderhandse leningen in te voeren.

In de derde plaats waren er enkelen die het wenselijk achtten een eventuele ordening van het beroep op de kapitaalmarkt aan te wenden door *prioriteiten* vast te stellen van de doeleinden waarvoor een beroep op de kapitaalmarkt zou mogen worden gedaan.

Om met het laatste te beginnen: reeds eerder werd in deze kroniek uiteengezet welke bezwaren zijn verbonden aan een systeem van vaststelling van prioriteiten². Nog zeer onlangs heeft ook een bijzondere Kamercommissie³ zich zeer kritisch uitgelaten over het voorstel van Dr. A. Vondeling tot een zekere verdeling te komen van de voor belegging beschikbare middelen tussen overheid en bedrijfsleven. Zij stelden in hun verslag dat zij niet mee zouden kunnen gaan „met een opzet die grote

Deze rubriek wordt verzorgd door medewerkers van het Economisch Bureau van de AMRO-Bank te Amsterdam.

schade kan brengen aan de voor onze toekomstige welvaart zo belangrijke kapitaalmarkt en die bovendien niet hanteerbaar is zonder verdergaande, ook door de indieners niet gewenste, ingrepen in de particuliere investeringsbeslissingen”.

De huidige minister van Financiën voelt evenmin iets voor een dergelijk ingrijpen. Dat bleek al uit zijn beschouwingen in de Memorie van Toelichting van de begroting van Financiën; het blijkt wederom uit de Memorie van Toelichting bij het onderhavige wetsontwerp. De minister wil echter evenmin overgaan tot een ordening van de onderhandse kapitaalmarkt op een wijze die overeenkomt met de huidige wachtkamer-regeling voor de openbare emissiemarkt. Hiervoor worden in de Memorie van Toelichting de volgende overwegingen aangevoerd:

„Ten aanzien van uitbreiding van deze regeling tot de onderhandse kapitaalmarkt werd overwogen dat dit slechts zinvol zou zijn voor de grote, semi-publieke onderhandse leningen, waarop tegen tevoren vastgestelde voorwaarden door geldgevers kan worden ingeschreven, daar de overige meer gebruikelijke onderhandse leningen tot stand komen langs de weg van niet-openbare, geïsoleerde transacties, zodat hierbij verstoringen van de markt niet optreden. . . . De toepassing van de beoogde ordening op de onderhandse markt zou slechts werkelijk effectief kunnen zijn wanneer voor het sluiten van een lening een toestemming zou moeten worden gevraagd die zou kunnen worden geweigerd.”

De bewindsman acht dit onwenselijk omdat:

„De situatie dat de toestemming tot een lening al dan niet kan worden gegeven evenwel zou inhouden dat de instantie die met de beslissing belast zou zijn — d.i. de overheid of wie door haar is aangewezen

— selectief zou ingrijpen in de financierings- en investeringsvoornemens van de potentiële geldgevers.”

Het lijkt mij terecht dat de minister het onjuist achtte welke instantie dan ook met een dergelijke taak te belasten.

Het wetsontwerp beperkt zich dus tot het eerste punt: vergroting van de doorzichtigheid van de onderhandse markt door een meldingssysteem voor de grotere onderhandse leningen. De beperking tot leningen boven f. 250.000 heeft het zeer belangrijke voordeel dat met een beperkt aantal leningen (ca. 3% van het totale aantal) een groot deel (ca. 65%) van het op de onderhandse markt omgezette bedrag in beschouwing kan worden genomen. Tot de onderhandse markt worden ook de hypothecaire leningen, die meestal dienen ter financiering van het eigen woningbezit, gerekend. Zouden deze buiten beschouwing blijven dan blijkt boven de f. 250.000-norm zelfs 98% van het totaal gecontracteerde bedrag te liggen.

Het ontwerp maakt een uitzondering voor onderhandse leningen welke door niet-financiële bedrijven aan andere worden verstrekt. Deze leningen behoeven niet te worden aangemeld. De uitzondering is wel verklaarbaar want het gaat hier veelal om leningen met een enigszins ander karakter. Toch rijst hier een vraag. Het doel van de registratie is immers meer inzicht te krijgen in de transacties op de kapitaalmarkt. Is het dan niet voorbarig a priori één categorie volledig ter zijde te schuiven? Ook indien op dit moment die categorie vermoedelijk onbelangrijk is wil dat nog niet zeggen dat dit altijd zo zal blijven. Near-banking verschijnselen, die zich nu op de geldmarkt voordoen, zouden immers op den duur ook op de kapitaalmarkt zichtbaar kunnen worden.

Zoals gezegd is de doelstelling van dit wetsontwerp het publiek meer inzicht te verschaffen in het volume van het kapitaalverkeer op de onderhandse markt en De Nederlandsche Bank te voorzien van gegevens ten behoeve van haar beleid. De verbetering van het in-

² Dr. H. G. Advokaat: *Kapitaal - kapitaalmarkt - kapitaalmarktordening*, in „ESB” d.d. 4 maart 1970.

³ *Voorlopig verslag van de bijzondere commissie belast met het onderzoek van het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen. Zitting 1970-1971, 10679.*

zicht van het publiek zal m.i. vooral worden gediend door publikatie van de bedragen, de categorieën aan en door wie verstrekt en de daarop overeengekomen condities.

Het lijkt, vooral ook voor de partijen die in de geldmarkt opereren, bovendien van belang te weten op welk (toekomstig) tijdstip stortingen op gecontracteerde leningen moeten worden gedaan. Institutionele beleggers plegen in zeer belangrijke mate vooruit te beleggen door leningen aan te gaan waarvan de stortingen over één of meer toekomstige tijdstippen zijn gespreid.

Uit het ontwerp wordt niet duidelijk op welk moment een lening ter registratie moet worden aangemeld. Is de enkele wilsovereenstemming tussen partijen voldoende of kan de aanmelding worden uitgesteld totdat de contracten zijn getekend? Regelmatig wordt namelijk bij leningen met uitgestelde storting ook met het tekenen der contracten geen haast gemaakt. Een volledig inzicht in de mate waarin geldgevers hun voor belegging beschikbare middelen reeds hebben vastgelegd is alleen te verkrijgen indien hun definitieve toezeggingen (ongeacht de datum van het contract) onmiddellijk moeten worden aangemeld.

Het belang van de andere doelstelling — gegevens ten behoeve van het beleid van De Nederlandsche Bank — is minder evident. Wie immers informatie vraagt heeft daarmee een bedoeling. Dat is zeker het geval indien de gevraagde gegevens zeer gedetailleerd moeten zijn en deels een vertrouwelijk karakter dragen. De Nederlandsche Bank heeft namelijk niet alleen behoefte aan een globaal inzicht in de gang van zaken op de onderhandse markt, maar wenst bovendien gegevens omtrent individuele leningen. Het is niet aannemelijk dat de Bank uitsluitend haar nieuwsgierigheid wil bevredigen. Dat klopt, want volgens de Memorie van Toelichting hangt de behoefte aan informatie in hoofdzaak samen met het beleid van de Bank ten aanzien van de openbare emissiemarkt. De vraag rijst welk beleid de Bank hierbij voor ogen staat. Overweegt zij de kapitaalstroom in bepaalde richtingen te leiden of tegen bepaalde stromen een dam op te werpen?

Zoals eerder opgemerkt is het niet de bedoeling de geldgevers aan enige instantie — bijv. De Nederlandsche Bank — toestemming te doen vragen voor het aangaan van een onderhandse lening. DNB zou echter wel de volgorde van de openbare emissies in het kader

van de wachtkamer-regeling kunnen wijzigen en wel zodanig dat de instelling die op de onderhandse markt goed aan haar trekken is gekomen, een aantal plaatsen in de wachtkamer opschuift. Een dergelijk beleid zou echter m.i. niet met de letter maar wel met de geest van deze wet in strijd zijn.

Angst voor maatregelen van selectieve aard — dit in tegenstelling tot het huidige kwantitatieve monetaire beleid van De Nederlandsche Bank — wordt nog aangewakkerd door het feit dat volgens de Memorie van Toelichting de Bank de gegevens ook nodig acht voor de doeleinden van het monetaire beleid. Ook op dit punt beperkt de Memorie van Toelichting zich tot een enkele opmerking. Een nadere toelichting zou m.i. zeker gewenst zijn.

Er blijft nog een technisch punt: de nieuwe wet beperkt zich tot leningen met een looptijd van langer dan één jaar. Ze heeft echter ook betrekking op de middellange kredieten van de banken, waaronder in het algemeen slechts leningen met een oorspronkelijke looptijd van langer dan twee jaar worden verstaan. Waar de grens tussen geldmarkt- en kapitaalmarktbeleggingen getrokken moet worden is natuurlijk altijd een arbitraire zaak. Op dit punt zijn er in de praktijk nog wel wat

verschillen. Middellang krediet (dat tot de kapitaalmarkt wordt gerekend) laat men bij twee jaar beginnen, kasgeldleningen (behorend bij de geldmarkt) worden ook voor langer dan één jaar afgesloten. Terwijl langlopend schatkistpapier zelfs bij een looptijd langer dan twee jaar tot het geldmarkt-materiaal wordt gerekend. De keuze is nu op één jaar gevallen. Zou het niet handiger zijn de periode, op twee jaar te stellen, opdat de banken niet in gewetensnood komen over de vraag wat, naast het middellange krediet, nog tot de onderhandse leningen gerekend moet worden. De onderhandse leningen met een looptijd korter dan twee jaar zijn bovendien vermoedelijk niet erg omvangrijk.

De registratie van de onderhandse leningen is van groot belang om het inzicht in de kapitaalstromen te vergroten. Voordat evenwel over het onderhavige wetsontwerp een beslissing wordt genomen, lijkt het mij bijzonder gewenst, dat De Nederlandsche Bank toelicht op welke wijze zij haar beleid denkt aan te passen. Met name zal moeten worden voorkomen dat op grond van de gevraagde gegevens een systeem van selectieve controle wordt opgebouwd.

Drs. K. Dijk

Material Management. Publikatie no. 1 van de Sectie voor Bedrijfsorganisatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Universitaire Pers Rotterdam, Wolters-Noordhoff, Groningen 1970, 49 blz., f. 7,50.

Met deze publikatie rapporteert de in 1967 geformeerde Werkgroep 70 van de genoemde Sectie voor Bedrijfsorganisatie over de haar verstrekte opdracht: de functie „Material Management” nader te omschrijven, deze kritische te analyseren en aan te duiden op welke wijze die functie zich in ons land eventueel zou moeten ontwikkelen. De Werkgroep heeft hiervoor een twintigtal malen vergaderd en een aantal ondernemingen bezocht. Het accent

van haar werk heeft, naast enige literatuurstudie, voornamelijk gelegen op ervaringsuitwisseling op het vlak van materialenorganisatie en het opstellen van bedrijfsvergelijkingen. Deze laatste zijn als bijlagen bij dit rapport opgenomen.

Prof. Mr. P. A. Stein: Zekerheidsrechten. Zekerheidsoverdracht, pand en borgtocht. Serie Recht en Praktijk 7 b. Kluwer, Deventer 1970, 265 blz., f. 28,50.

In dit boek treft men een behandeling aan van zekerheidsoverdracht van lichamelijke roerende goederen (voorwerpen), pand, zekerheidscessie, borgtocht en andere vormen van persoon-

lijke zekerheidsstelling. Er is naar gestreefd de meest voorkomende situaties te bespreken en daarvoor de oplossingen aan te geven die uit de rechtspraak en de wetgeving kunnen worden afgeleid, zonder dat de theoretische ondergrond der aldus gevonden oplossingen in de bespreking werd betrokken.

Bijkantoren en dochterondernemingen in de EEG. Juridische en fiscale aspecten. Tweede herziene druk. Kluwer, Deventer 1970, 195 blz., f. 22,50.

Dit boek bevat bijdragen van leden van de „Association Européenne

d'Etudes Juridiques et Fiscales". Met uitzondering van Luxemburg zijn de bijdragen voor elk EEG-land in beginsel als volgt ingedeeld: A. Bijkantoor of dochteronderneming: 1. juridische overwegingen; 2. fiscale overwegingen; 3. conclusies. B. Keuze van rechtsvorm: 1. oprichtingsvereisten; 2. de gang van zaken in de vennootschap; 3. sociaal-economisch en belastingrecht; 4. conclusies. Deze „landenbijdragen" worden voorafgegaan door een hoofdstuk over „Vennootschappen in de EEG" (auteur: Mr. P. M. Storm) en een „Inleiding" (van D. de Ricci en Dr. O. Glossner).

Broekman's Commissiebank voor Incourante Fondsen: Gids voor incurante fondsen 1971. Amsterdam 1971, 29 blz., f. 7,50.

Deze gids bevat, zoals telkenjare, een opgave van de voornaamste incurante fondsen en vermeldt gegevens over: 1. statutair en geplaatst kapitaal per ultimo 1970; 2. dividenden over de jaren 1966/1969, alsmede laagste en hoogste koersen gedurende de jaren 1968 t/m 1970; 3. uitstaande obligatieleningen met aflossingsvoorwaarden; 4. oprichters- en winstbewijzen (totaal aantal van elk uitstaand, alsmede aandeel in de overwinst); 5. koersen per 31

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

Aan de Economische Faculteit bestaat een vacature voor een

wetenschappelijk medewerker

voor de bedrijfspsychologie.

De taak van deze medewerker zal zowel op het gebied van het onderwijs als op dat van het onderzoek liggen.

Gelegenheid zal worden geboden voor de voorbereiding van een dissertatie.

De gedachte gaat uit naar een econoom die als keuzevak bedrijfspsychologie heeft gekozen of een psycholoog met duidelijk economische belangstelling.

Inlichtingen over de functie worden gaarne verschaft door Dr. H. Thierry, telefoon: 020 - 48 38 14.

Van sollicitanten wordt verwacht dat zij zich positief opstellen ten aanzien van de grondslagen van de Vrije Universiteit.

Salariëring zal plaatsvinden overeenkomstig het voor de wetenschappelijke medewerkers geldende rangenstelsel.

Schriftelijke sollicitaties worden ingewacht door het Hoofd van de Personeelsdienst Vrije Universiteit, de Boelelaan 1105, Postbus 7161, Amsterdam.

december 1970, alsmede zetels en veel aantekeningen betreffende deze fondsen.

Prof. Dr. J. A. Geertman: Over de grenzen. Enige grondslagen voor een toekomstige politiek voor lonen en prijzen in Nederland. Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel (z. j.), 22 blz., f. 1.

Dit is het afscheidscollege, dat Prof. Geertman op 17 december 1970 in de aula van de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg heeft gegeven.

Prof. Mr. A. Mulder: Commentaar op

de Wet op de economische delicten. Tweede druk. Tjeenk Willink, Zwolle 1970, 175 blz., f. 14,50.

Een deel van het in de eerste druk opgenomen commentaar is ingrijpend herzien. Ter inleiding heeft de bewerker een beschouwing gegeven over het begrip „sociaal-economisch recht”. Het historisch overzicht is aanzienlijk bekort. Daarentegen is het gedeelte, dat gewijd is aan de strafbaarheid van de rechtspersoon uitgebreid. Nieuwe wettelijke regelingen zijn toegelicht. Met de in de afgelopen jaren verschenen literatuur is rekening gehouden.

**Met „E.-S.B.”
een beter
economisch-
politiek
inzicht**

Bij de **Onderafdeling der Wijsbegeerte en Maatschappijwetenschappen** bestaat een vacature voor

Wetenschappelijk medewerker systeemleer

Zijn taak zal omvatten het medewerken aan onderzoek en onderwijs op het gebied van de systeemleer ten behoeve van de maatschappijwetenschappen.

Gedacht wordt aan een ingenieur of aan een doctrandus economie of wiskunde, met bedrijfskundige ervaring.

Belangstelling voor de systeemleer en bekendheid met de toepassing van kwantitatieve methoden is vereist.

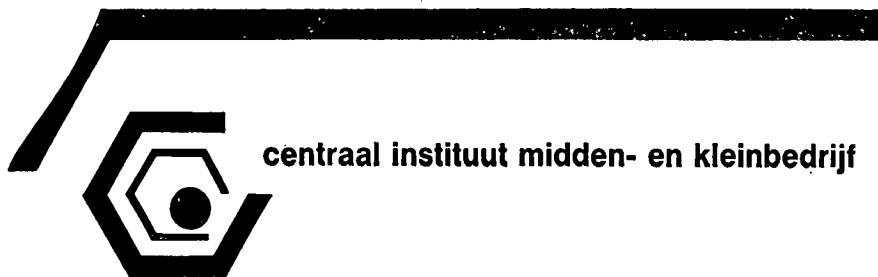
Ervaring met toepassingen van elektronische rekenmachines strekt tot aanbeveling.

Aanstelling geschiedt in het rangenstelsel voor wetenschappelijke medewerkers.

Nadere inlichtingen over deze vacature kunnen worden ingewonnen bij dr. A. F. G. Hanken, telefoon (05420) 9 24 17.

Sollicitaties met vermelding van personalia en curriculum vitae kunnen worden gericht aan de afdeling personeelszaken van de Hogeschool, postbus 217 te Enschede onder vermelding van nr.

MW 7103
116

centraal instituut midden- en kleinbedrijf

vraagt een pas afgestudeerde

BEDRIJFSECONOOM

voor de functie van ADVISEUR

Na een ruime training- en inwerkperiode zal de belangrijkste taak zijn: ondernemers in het midden- en kleinbedrijf te adviseren omtrent bedrijfseconomische en aanverwante vraagstukken.

Kennis van, of belangstelling voor administratieve organisatie en inrichting is gewenst.

Geboden wordt een verantwoordelijke, ambulante functie in een jong en dynamisch instituut met goede primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden.

Een psychologisch onderzoek is onderdeel van de sollicitatie-procedure.

Uw sollicitatie kunt u richten aan de Directie van het C.I.M.K., Burg. Hogguerstraat 1183-1187, Amsterdam-W. (Sloterplas), telefoon (020) 13 99 55.

DR. SLOOFF'S

Wegwijzer voor de Belegger

f 8,50

Een prettig leesbaar boekje voor hen, die gaarne wegwijs worden op het punt van beleggen; een ideaal naslagwerkje voor hen, die dit reeds zijn. Verkrijgbaar bij uw boekhandelaar of rechtstreeks bij de uitgever :

H. A. M. ROELANTS TE SCHIEDAM.

De Algemene Bank Nederland zoekt ten behoeve van haar afdeling Organisatie en Automatisering een

organisatiedeskundige van hoog niveau

Zijn werkzaamheden zullen voornamelijk omvatten:

1. Het kritisch ondersteunen van de bedrijfsafdelingen bij het opstellen van hun programma van eisen ter zake van de automatisering. Een belangrijk aspect hierbij is de „Management Information”.
2. Het aanpassen van de bestaande procedures en functies aan de na de (verdere) automatisering tot stand te komen structuur, waarbij in het bijzonder rekening dient te worden gehouden met:
 - aanvaardbare werkpakketten per medewerker;
 - efficiency bij de behandeling van in- en output;
 - handhaving van een goede interne controle.

Wij denken hierbij aan een accountant tot 36 jaar met

belangstelling voor en ervaring in het organiseren.

Kennis van computers is niet noodzakelijk. Gelegenheid tot applicatie en/of onderhoud van kennis op dit gebied wordt binnen ons bedrijf geboden. Er wordt gewerkt in teamverband met vertegenwoordigers van de bedrijfsafdelingen en in- of externe automatiserings-specialisten. De mogelijkheid bestaat, dat incidenteel de bovengenoemde werkzaamheden bij één van onze buitenlandse vestigingen dienen te worden verricht.

Wij nodigen belangstellenden uit hun sollicitatie schriftelijk te richten aan Personeelzaken Hoofdkantoor, Vijzelstraat 20, Amsterdam.

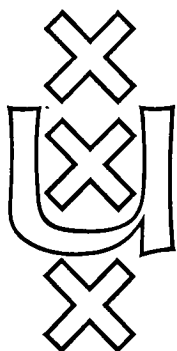
Voor nadere inlichtingen kunt U telefonisch contact opnemen met de heer H. G. Hentenaar, 020 - 229570.

Algemene Bank Nederland

Universiteit van Amsterdam

Bij het Instituut voor Economische Sociologie van de Faculteit der Economische Wetenschappen bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van

wetenschappelijk (hoofd)medewerker

Zijn taak omvat het geven van onderwijs in de sociologie (inleiding) aan kandidaten in de economie, die sociologie als keuzevak respectievelijk hoofdvak voor het doctoraalexamen hebben gekozen en het begeleiden van studenten, o.a. bij het werken aan scripties.

Voorts is het de bedoeling dat betrokkene zich zal bezighouden met onderzoek, vooral in samenwerking met andere, met name buitenlandse universiteiten.

Gedacht wordt aan een socioloog met behoorlijke kennis van de economie of aan een econoom met behoorlijke kennis van de sociale wetenschappen.

Enige onderwijservaring en belangstelling voor de problemen van de economische orde en economische ontwikkeling strekt tot aanbeveling.

Aanstelling zal geschieden in het rangenstelsel voor de wetenschappelijke medewerkers.

Nadere informatie kunnen worden ingewonnen bij Prof. Dr. E. Zahn, Prins Bernhardlaan 25, Soestdijk. (tel. (02155) 47 28).

GEMEENTE ROERMOND

Herhaalde oproep

Ter gemeentesecretarie is ter assistentie van de sociaal-econoom te vervullen de betrekking van

PLANOLOGISCH ONDERZOEKER

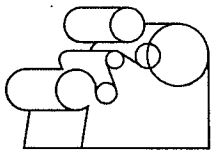
Taak: het verzamelen en bewerken van gegevens op sociaal-economisch en demografisch terrein mede gericht op een ontwikkeling in stadsgewestelijk verband.

Vereisten: middelbare schoolopleiding en het diploma planologisch onderzoek (voorheen M.P.O.) of tenminste vergevorderde studie voor dat diploma. Een ruime ervaring strekt tot aanbeveling en zal sterk bepalend zijn voor de hoogte van het te bieden salaris tussen de grenzen van f 1168,— en f 1668,— per maand.

De bij de Overheid gebruikelijke arbeidsvoorwaarden (w.o. pensioenregeling, volledige vergoeding van A.O.W./A.W.W.-premie, studiekosten- en verhuiskostenvergoeding enz.) zijn van toepassing.

Sollicitaties met uitvoerige beschrijving van opleiding en vroegere functies worden binnen 14 dagen ingewacht bij de burgemeester onder vermelding van de letters P.O. in de linkerbovenhoek van de sollicitatiebrief.

Als werkplaatsen leeg zijn

zijn lampen
extra efficiënt
te vervangen.
Groepsgewijs!

Verlichting: maximaal
Stagnatie: minimaal

Conclusie: Groepsvervangning

Lampen nog stuk voor stuk vervangen is inefficiënt. Vóór de nieuwe lamp is geplaatst, moet worden gebeld, georganiseerd. Een trap moet worden gehaald. Machines moeten worden stilgezet. De lichtkleur is niet goed doorgegeven. De hele werkplaats wordt afgeleid . . . Kostbare zaak! Elke keer weer!

Stel daartegenover groepsvervangning . . . gepland onderhoud. Vóór zij gebreken gaan vertonen, worden álle lampen regelmatig vervangen. 's Avonds. Of op vakantiedagen. Snel en efficiënt – zonder stagnatie. Andere onderdelen (b.v. starters) worden in de onderhoudsbeurt betrokken, zodat de voorschakelapparaten minder zwaar worden belast en alle armaturen tegelijkertijd kunnen worden gereinigd. Zo garandeert dit systeem een goede verlichting en verhoogt het het rendement van de installatie.

Vraag eens inlichtingen over groepsvervangning. 't Spaart kosten, arbeidstijd en energie.

Philips Nederland n.v.
afd. Philora, Telefoon 040-433333,
Eindhoven

VERLICHTING

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

De afdeling Niet-Westerse Gebieden van het Sociaal-Wetenschappelijk Instituut zoekt voor een Research-project in Pakistan, gericht op stedelijke ontwikkeling in slumverbetering, dat in het kader van het programma van universitaire projecten van N.U.F.F.I.C. wordt uitgevoerd met de Universiteit van Karachi, een

wetenschappelijk (hoofd)medewerker

Als teamleider zal hij de volgende taken moeten verrichten:

- leiding geven aan een interdisciplinair onderzoeksteam bestaande uit drie personen;
- onderhouden van functionele contacten met de Universiteit van Karachi en de National Planning Commission;
- onderhandelen met lokale autoriteiten over de wijze waarop voorstellen voor slumverbetering kunnen worden geëffectueerd;
- verrichten van onderzoek in eigen discipline.

Voor deze functie wordt gedacht aan een persoon met een voltwoide universitaire opleiding in de sociale of economische wetenschappen. Hij moet praktijk-ervaring hebben opgedaan in ontwikkelingslanden, bij voorkeur in Zuid-Azië, het Midden-Oosten of Noord-Afrika. De voorkeur gaat uit naar personen met praktijk-ervaring in een grootstedelijke omgeving.

Het salaris wordt, afhankelijk van leeftijd en ervaring, bepaald door inpassing in het wetenschappelijk rangenstelsel, als voor alle universiteiten van kracht.

Schriftelijke sollicitaties, vergezeld van een curriculum vitae, dienen te worden gericht aan het Hoofd van de Personeelsdienst Vrije Universiteit, de Boelelaan 1105, postbus 7161, Amsterdam.

***Maak gebruik van
de rubriek***

VACATURES

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!